

מבנה צבא ישראל

עיון בפירושו של הנצי"ב על פרק ד' בשיר השירים "רינה של תורה"

ראשי פרקים

- א. הקדמה
- ב. פירוש רינה של תורה
- ג. מבנה האירגון הצבאי, נגזרת של תפיסת עולם
- ד. מבנה צבא ישראל

א. הקדמה

מאז החלה שיבת ישראל לארצו, חזרו סוגיות הצבאיות הישראלית להתברר ברבים, בבתי המדרש¹. גדולי ישראל בכל הדורות, גם בגלות, עסקו בסוגיות אלה, אולם לא בצורה מרוכזת של משנה סדורה. הבירורים והמקורות פרושים ברחבי הספרות התורנית, וחלקם נגזרו בספרים נדירים. כך גם לגבי ביאורו המופלא של הנצי"ב על שיר השירים - רינה של תורה. בפרק ד' מפרש הנצי"ב שהפרק כולו עוסק בצבא ישראל בצאתו למלחמה. הנצי"ב סומך פירושו זה על פירוש רש"י בפס' ב': "ונאמר הדוגמא הזו על שם גבורי ישראל", ומרחיב זאת לגבי כל חלקי הפרק. בפירושו, הוא פורש יריעה שלמה על מבנה צבא ישראל, על יחידותיו ומסגרותיו. בפירוש זה משולבים עניינים שמתבארים גם בשאר ספריו של הנצי"ב. עיון בפירושו חושף בפנינו את דמותו התורנית המיוחדת של הנצי"ב. הנצי"ב ביאר בהרחבה ב"קדמת העמק" לשאילתות² את דברי הגמ'³ "מי איכא מידי דכתיבי בכתובי דלא רמיזי באורייתא": כל עניין, בין בעניינים של קדושה, בין בעניינים של חולין רמוז בתורה, וכך גם ביחס לענייני מלחמה בכלל ומלחמות ישראל בפרט. עיון בכתביו מלמד שהנצי"ב אינו מסתפק בהעלאת האפשרות ללמוד את הרמוז בתורה אלא

¹ לפי הרמב"ם באגרתו לחכמי מונטפזליר, הזנחת העיסוק בסוגיות אלה היתה מן הסיבות שהביאו לחורבן ולגלות: "וזה היא שאיבדה מלכותנו והחריבה היכלנו, והגיעתו עד הלום, אבותינו חטאו ואינם, לפי שמצאו ספרים רבים באלו הדברים של דברי החזונים בכוכבים וכו' טעו ונהו אתריהן ודימו שהן חוכמות מפוארות, ושיש בהן תועלת גדולה, ולא נתעסקו לא בלמידת מלחמה ולא בכיבוש ארצות, אלא דימו שאותן הדברים יועילו להם וכו'" (אגרי הרמב"ם מהדורת שילת עמ' ת"פ).

² פרק ב'.

³ על פי תענית ט' ע"א.

הרב אליעזר שוולד

מדגים זאת בעצמו בסוגיות שונות. על כן אין פלא, שהנצי"ב, ראש הישיבה, נמצא בקיא ומבין באסטרטגיה וב"תורת הלחימה" בצורה מעמיקה ומפורטת, כמו גם ב"תורת האירגון"⁴ של המסגרת הצבאית לקראת לחימה ובמהלכה. על פי עקרונות אלה, ביאר הנצי"ב את מבנה צבא ישראל. בהמשך המאמר ננסה לבאר ולהרחיב את דבריו תוך הבלטה של יסודות אלה.

כיון שהספר נדיר ואינו מצוי כל כך, וכיון שיש בו כדי להאיר סוגייתנו, מצאנו לנכון להביא את חלקו הראשון בלשונו, בשלמות, ועוד כמה קטעים מסוף הפרק:

ב. פירוש רינה של תורה

רש"י שיר השירים פרק ד' פס' ב'

שניך כעדר הקצובות וגו' - אף קילוס
זה בלשון נוי אשה:

שניך - דקות ולבנות וסדורות על סדורן
כצמר וסדר עדר הרחלים הברורות משאר הצאן בקצב ומנין נמסרות לרועה חכם והגון ליוהר בצמרן שעושיין אותן לכלי מילת ומשמרין אותן מעת לידתן שלא יתלכלך הצמר ורוחצים אותם מיום אל יום:

שכלם מתאימות - לשון מתום,
(תהלים ל"ח): "אין מתום בבשרי", כלומר תמימות אינטכ"א בלע"ז:

ושכלה - שום שכול ומום אין בהם.

ונאמר הדוגמא הזו על שם גבורי ישראל הכורתיים ואוכלים אויביהם בשיניהם סביבותם, והרי הם מתרחקים מן הגזל ומן העריות שלא יתכלכלו בעבירה. ונאמר קילוס זה על שנים עשר אלף איש שצבאו על מדין בקצב ומנין שלא נחשד אחד מהם על העריות שנאמר (במדבר ל"א): "ולא נפקד ממנו איש". ואף על הרהור הלב הביאו כפרתן, ואף על הגזל לא נחשדו, שהעיד עליהם הכתוב (שם): "ויקחו את כל השלל ויביאו אל משה ואל אלעזר הכהן וגו'" ולא הבריח אחד מהן פרה אחת או חמור אחד:

הנצי"ב לשיר השירים "מטיב שיר", פרק ד' פסוקים א'-ח'

(א) **הנך יפה רעייתי.** סידר שלמה שיר שלם ומעולה מכאן עד אני ישנה ולבי ער, והוא מיוסד על המלחמות שהיו ישראל עושים עם שכניהם, וכבר מבואר גם במדרש

⁴ בהגות הצבאית האוניברסלית אנו מבחינים במספר "אבני יסוד" - כללים ועקרונות שמכתיבים את התנהגות הצבא. "אבני היסוד" הם הגורמים הקבועים שמשפיעים על בניין הגוף הצבאי בפעולתו ובעיצוב תורות היסוד, ובעיקר "תורת הלחימה". לעומת "אבני היסוד" שהם כללים תיאורטיים, ישנן "תורות": מכלול של ציוויים וכללים של "עשה" ו"לא תעשה" לאור הכללים של "אבני היסוד", באמצעותם מיישמים את "עקרונות המלחמה" במהלך ביצוע המשימות. ה"תורות" כוללות את: 1. תורת הלחימה. 2. תורת הפיקוד והשליטה - פו"ש. 3. תורת האירגון. 4. תורת האימונים. 5. תורת מנהלת כוח אדם. 6. תורת ההרכשה והציוד.

מבנה צבא ישראל

שאזהרה זו בכל זמן, מכ"מ יותר היו מוזהרים בשעת מלחמה שהוא מסלק את השכינה ומסכן את ישראל. וכדאיתא ברבא פ' חקת ובכ"מ שדורו של דוד היו בעלי תורה ועבודה, ומכ"מ היו נופלים במלחמה משום שהיה בהם דילטוריא. ואמר דוד ע"ז: "הומה על השמים אלהים" ות"י: "סלק שכינתך מבינהו". וכן היו מוזהרים ביותר שלא יהיו נכשלים בחרם כמו לאסוף ע"ז של כסף וזהב קודם ביטול. וחרם הוא מסיר השכינה כמאמר ה' ליהושע בשעה שמעל עכן בחרם: "חרם בקרבך ישראל לא תוכל לקום לפני אויבך עד הסירכם החרם מקרבכם". ועיקר עונש עכן בשרפה היה משום שהיה שעת מלחמה ונחשב כרודף את הציבור, וכמש"כ בס"ד בחיבורי הע"ש פ' דברים. ועל כל אלה היו מעמידים משגיחים שלא יהיו נכשלים בזה.

עוד היו מעמידים אנשים מיוחדים לתפילה, והיו מתענים ומתריעים בכ"ד ברכות כמבואר במקרא: "כי תבואו מלחמה בארצכם והרעתם בחצוצרות". ומבואר ברמב"ם ריש הלכות תענית, פ"י והרעתם, היינו תפילה וזעקה. והכי פירש"י ברכות (ד"ד): "ונמלכין בסנהדרין כדי שיתפללו עליהם". והיינו דכתיב בס' יהושע ו' מקרא כ': "וירע העם ויתקעו בשופרות ויהי כשמוע העם את קול השופר ויריעו העם וגו'". ואינו מובן מאי "וירע העם" דכתיב בראש, וגם התקיעה בשופרות היה לכהנים ולא לעם. אלא ה"פ "וירע העם" שהתפללו תחלה קודם תוקף המלחמה, ואח"כ ויתקעו הכהנים בשופרות כדבר ה' ליהושע, וע"ז תנן במסכת תענית, עננו כמו שענית ליהושע

על הפסוק "שניך כעדר הרחלים", שהוא מדבר ממלחמת ישראל. וטרם אהל הביאור, יש לפרש איך היה דרך והנהגת מלחמת ישראל ושובם מן המלחמה, ואח"כ יבואר חלקי השיר, שבו נכלל הרבה אהבת ה' לישראל, ואהבת ישראל את ה', ושבת ישראל, וגדולת התורה, שזה הוא תכלית הספר שחיבר שלמה.

והנה איתא שלהי מסכת נזיר: "גולירין מתגרים וגיבורים מנצחין", גולירין המה הדייטים כלשון תוספתא סוטה (פי"ג): "ולא ספנוהו מפני שהוא גוליר", פ"י הדייט, והמה בחורים מגדלי בלורית אחורי ערפם, כדאיתא שלהי מסכת קידושין (דף ע"ו ע"א): "ארבע מאות ילדים היו לדוד וכולם מגדלי בלורית כו", ואע"ג דמסיק הגמ' שם שהיו לבעותי בעלמא, פ"י בגמ' שם שהוא משום שלא היו מיוחסים, אבל אילו היו ממיוחסי ישראל היו יורדי מלחמה, אע"ג שלא היו בני תורה ולא היו עמוסים ביראת ה' כדרך מגדלי בלורית, אבל רק היו מתגרין תחלה להחליש את שכנגדם. ואח"כ היו הגבורים מנצחין, המה כולם צדיקים וגדולי תורה וחשובים בישראל כידוע בימי דוד.

עוד היו אנשים מיוחדים להעמיד מזון ומים לצורך בעלי המלחמה, כדאיתא בפ' משוח מלחמה.

עוד היו אנשים מזהירים ומשגיחים על יוצאי מלחמה שלא יהיה בהם חטא המסיר השראת שכינה בקרבם, כמו עוון עריות ולשה"ר ח"ו, כדכתיב: "כי תצא למלחמה וגו' ונשמרת מכל דבר רע". ואיתא בכתובות (פרק ד') שהוא אזהרה על לשון הרע. ואע"ג

הרב אליעזר שוולד

כך הגולליירין הללו מגדלי בלורית ומהלכין בגאווה ופריצות, ולא היו מניחים אותם לירד במלחמה עד שהיו בודקים אותן ע"פ סנהדרין, כדתנן קדושין פ"ד: "אין בודקים כו" וי"א אף מי שהיה מוכתב באיסטריא של מלך, וזהו השבח, **שעינייך היינו הסנהדרין יונים**, משגיחים יפה כיונה המכוונת ביותר על דרכה. **מבעד לצמתך**, מחוץ לגולליירין הללו, להביט עליהם מי המה.

שערך. אלו המספקים מים ומזון, ונמשלו לשערות, דכמו שהשער נראה כמותרות לאדם ואינן באין אלא להגן מחמה וצינה, ככה זה הכת אינם עושים במלחמה כלל, ולא באו אלא להגן עליהם למלאות מחסורם. **כעדר העזים**. המה משפיעים צרכי בעלי המלחמה, כעדר העזים, דבימי הנביאים הראשונים היה עיקר מזון האדם חלב עזים כדכתיב בס' משלי "ודי חלב עזים ללחמך", וישי שלח לשר האלף עשרת חריצי החלב, מש"ה המשיל זה הכת המספקת בשקידה יפה כעדר העזים שמספיקים הרבה חלב. **שגלשו מהר גלעד**. דשם מרעה יפה ומרבה חלב כדאיתא ביומא (ל"ט ע"ב): "עזים היו לאבא בהרי מכוור", והוא בגלעד, דתרגום ירושלמי על ארץ יעזר ארעא מכבר, ויעזר הוא ארץ הגלעד, והיינו השבח דכ"כ שקדו על צרכי יוצאי מלחמה להספיק להם כעדר העזים שגלשו מהרי גלעד, שהם מעמידים הרבה חלב.

(ב) שניך. היינו גבורי המלחמה, שהם עיקר המנצחים, מש"ה נמשל לשנינים האוכלים את הבא להם, וכמו שהמשיל

בגלגל, ופירש"י במלחמת יריחו. וכן היה במלחמת מדין ששלחו שנים עשר אלף למלחמה ושנים עשר אלף לתפילה, כמבואר במדרש פ' מטות. וכבר ביארנו לעיל א' מקרא ח' דת"ח מסוגלין לתפילה במקום שאין עבודת הקרבנות.

על זה סובב הולך השיר ברוה"ק בשם ה', שמשבח ואומר **הנך יפה רעייתי הנך יפה**. את מתיפה במעשים והנך יפה בטבע ומוכשרת לכל הייפויים האלה, כמו שאם אדם רואה נערה מקושטת הרבה ושואל עליה בת מי היא, וכשמשיבים היא בת פלוני אפרתי ונדיב ושוע, אז היא משתבחת ביותר, שקישוטיה נאים לה. משא"כ אם משיבים שהיא בת איש פלוני הדיוט, אז היא מתגנת בזה הקישוט שאינו לפי ערכה. וכך אמר (איוב כ"ט): "צדק לבשתי וילבשני", ואיתא במדרש (תהילים כ"ד): "אר"ח יש נאה ללבשו ואין לבושו נאה לו כו". איוב לא היה כן אלא הצדקה נאה לאיוב ואיוב נאה לצדקה הוי "צדק לבשתי וילבשני", והכי ביאור המקרא (דברים ל"ג י"ז): "בכור שורו הדר לו" כמש"כ בהע"ד בס"ד. וזהו תחלת השיר הזה, שכל השבחים ומדות טובות שיהיו נאמרים בזה השיר על ישראל, המה מכוונים ומוכשרים לפניך. ואח"כ מפרש והולך פרטי השבחים.

עינייך יונים מבעד לצמתך. ידוע דעיני העדה המה הסנהדרין, כדתניא בת"כ ובמס' הוריות עה"פ: "אם מעיני העדה". וצמתך המה הגולליירין המכוונים בשם צמה שהוא תכשיט האשה וגורם פריצות כדאי' במס' ברכות פ"ג: "שער באשה ערווה", וצריך השגחה שלא יהיו ב"א נכשלין בה.

מבנה צבא ישראל

(ג) כחוט השני שפתותיך. אנשים המיוחדים לדיבור היוצא חוץ לשפה, נמשלו לחוט השני. והמה שני אופנים: האחד המיוחדים לתפלה לפני ה', השני המיוחדים למוסר ותוכחה לבני אדם. ושני בעלי שפה אלו נשתבחו שהיו כחוט השני, היינו בעלי התפלה נמשלו לחוט המחבר שני דברים בתפירה. כך מורידים בתפלה את ההשגחה מן השמים על כל פעולה בשעת מלחמה שיהא לטובת ישראל, והשגחה זו נמשל לחוט המחבר, כמו שביארנו ב"העמק דבר" עה"פ: "אם מחוט ועד שרוך נעל", דהתחברות השגחת ה' מן השמים על מה שבארץ נמשל לחוט. ובשמות רבה פ' מ"א איתא: "אמר הקב"ה לאברהם אתה אמרת 'אם מחוט' חייך בו בלשון אני מקלס את בניך 'כחוט השני שפתותיך' וכו'". וזהו כדברינו דבשביל שאמר א"א 'אם מחוט' שהכוונה על התחברות ההשגחה בשעת מלחמת המלכים, זכה שיהיו בניו מורידים ומחברים שמים וארץ בתפילתם. ובעלי המוסר והתוכחה נמשלו לשני, שהוא נופל על פני האוחז אותו האדמימות, כמש"כ התו' כתובות (דף ע"ב ע"ב) בד"ה "טוה ורד נגד פניה", וכמש"כ בס' בראשית ל"ח מקרא ל' דמרומו הכי במקרא, ובעלי אותה הכת המוכיחים מאדימים באזהרתם את פני בעלי מלחמה שיהיו מוזהרים הרבה בשעת מלחמה שעליהם תלוי עין ישראל, וכיחד נשתבחו שני בעלי השפה הללו לחוט השני. **ומדברך נאווה.** אותם האנשים בעצמם היו נזהרים מאוד בכל פרט, בכל דבר שבקדושה ובמדות תרומיות בין אדם לחברו, אלו - כדי שיהיו ראויים שתתקבל

בדניאל (ז' ז') את החיה הרביעית: "ושניין די פרזל לה".

כעדר הקצובות. כעדר חשוב שקצוב ביותר כמה יהיו בעדר. כך אותו חיל חלוצי המלחמה היו נמנים בהשגחה יתירה כמה יהיו בכל לגיון וכמה יעמדו כאן וכמה יעברו למק"א.

שעלו מן הרחצה. עדר היקר הזה שבעליו מתעשר מצמרו, רוחצים אותם לפני הגיזה. ובא הנמשל, שגבורים הללו כולם צדיקים ורחצו בתשובה על איזה עוונות. כלשון המקרא בישעיהו א': "רחצו הזכור", והכי פירשו במדרש ע"ז המקרא, שהיו בעלי המלחמה בישראל נוהרין אפי' במצוות קלות ולא הקדימו תפילין של ראש לשל יד.

שכלם מתאימות. הדר השנים באדם כאשר המה שווים בעמידתם שלא יהיה אחד יוצא ואחד נכנס, אחד גדול ואחד קטן, אלא כתואמים. וגם שיהיו כולם בריאים ועושים מלאכתם, ולא בטלים כשכול שאינו עושה פרי. וכך שבח הנמשל, דבעלי מלחמה המה **כולם מתאימות**, בלי גאווה ויציאה לחוץ מדעת חבריו, שזה מכשול גדול במלחמה, אלא כולם באגודה אחת. **ושכלה אין בהם**, אין בהם מתעצלים ומחביאים עצמם מלירד לעומק המלחמה, וכמו שאמר ישעיה הנביא סי' מ"ב בחסרון יורדי מלחמה: "הפח בחורים כולם ובבתי כלאים החבאו, היו לבו וגו'", פי' שכל בחור למלחמה הפח, כמו יוצא מחוץ לדעת חבריו, וגם החבאו בבתי כלאים עד יעבור מועד המלחמה, ע"כ היו לבו וגו'. אבל בשבח הוא להיפך, שכלם מתאימים בדעה ובמעשים, ושכולה אין בהם, שלא יהא עושה לצורך המלחמה.

הרב אליעזר שנוולד

בנוי באופן שמוכשר להלחם ממנו מכל צד, ויש מגדל שבנוי יפה ומתוקן מכל צד, אבל אין עליו כלי זיין וצרכי המלחמה למדי. אבל מגדל דוד היה בנוי לתלפיות, באופן שיהיו נלחמים ממנו מכל פיות, וגם היה בו כלי זיין רב והרכה בכמות, והיינו דבר המשל אלף המגן תלוי עליו, זהו ריבוי בכמות, כל שלטי הגבורים, זהו באיכות כלי המלחמה. והנמשל, דגבורתם של ישראל היה תלוי בכוח מעשיהם וצדקתם, וראש כלי מלחמת ישראל הוא חרב של תורה כדכתיב: "חגור חרבך על ירך", ואמרו בשבת (דף ס"ג) ההוא בר"ת כתיב, ויש עוד דברים מועילים למלחמה כדאי בב"ק (ספ"א): "כל העוסק בתורה ובגמילות חסדים אויביו נופלים תחתיו כו", ובמסכת ר"ה (פ"א): "כל המעביר על מידותיו כו" וניצל ממלאך המוות", ובשלהי מסכת שבת איתא: "וצדקה תציל ממות", אפילו ממיתה עצמה, ובמדרש פ' חקת איתא דבדורו של אחאב היו הולכים למלחמה ונוצחין משום שלא היה בהם דילטוריא. ובכל אלו היה שר משוח מלחמה מצויין, בתורה ובגמ"ח וצדקה, כמו שאמרו על יואב שר הצבא שהיה ראש סנהדרין ומהנהג לת"ח הרבה כדאי פ' נגמר הדין עה"פ: "ויואב יהיה את שאר העיר". וע"ז בא השבת, דצוארך נמשל למגדל דוד, מכונה בכל מידה טובה וכל שלטי הגבורים תלויים בו.

(ה) שני שדייך. המה החזונים המענישין ומלקין למי שראוי להלקות, שנצרך מאד במלחמה להעניש למי שפורע מוסר, ואיתא במסכת מכות (כ"ג ע"ב): "אין מעמידים חזנין אלא חסרי כוח ויתרי מדע".

תפלתם, ואלו - כדי שיהיו מוכשרים לתוכחה עד שלא יוכל אדם לומר להם טול קורה מבין עיניך, והיינו שנאמר על בעלי שפה שבישראל, ומדברך, היינו הנהגותיך, נאווה, בכל פרט.

כפלה הרימון וקתך. רקה הוא המשל על שרי צבאות המלחמה אשר עיניהם משוטטות בעומק המלחמה בעצה וחבונה, ועליהם להשגיח ביותר אנה יעמוד זה הגדוד ואנה יעבור למקום אחר. ומי שעמוק במחשבה בהרגשה יתרה רקותיו בולטות ביותר. ע"ז בא השבת כפלה הרימון, כחצי רימון כך היה בולט רקתך. והמשיל ביותר בפרי הרימון, משום שהרימון מלא גרעינים לחים, וכשמרככים אותן הגרעינים מתחלפים ממקום למקום, כך הרעיונות של שרי צבאות מתחלפים לפי דבר המלחמה שמשתנה משעה לשעה, וכל השגחה יתרה היה נדרש לאנשי חיל הקטנים שאין בהם דעת מעצמם להנהיג סדרי מלחמה. מש"ה כתיב מבעד לצמתך, שכבר ביארנו שהן המה הגולייירין ההדיוטים שבמלחמה, משא"כ הגבורים שהיו משכילים בעצמם ולא היו נדרשים השרים להעמיק מחשבה בעבורם.

(ד) כמגדל דוד צוארך. צואר משל על ראש שרי הצבא, והוא משוח מלחמה, גבוה מכולם, וכל דבר משובח במינו מכונה בשם צואר, כלשון המקרא בישעיה עד צואר יגיע, וע"ע מש"כ לעיל א' מקרא י', ומש"ה מכונה משוח מלחמה בשם צואר. ואמר המשורר, דמשוח מלחמה הוא כמגדל דוד, דמגדל מיוסד להלחם ממנו. ויש מגדל שעומד במקום גבוה להלחם משם אבל מכ"מ אינו

מבנה צבא ישראל

הוא המשופע ומגביה מעט מעט, וגבעה הוא הגבוה מתחת. כך האבות לא זכו למעלתם הגבוהה כי אם אחר כמה צרות ונסיונות, והיו עולים ממדרגה למדרגה, וכדאיתא בירושלמי (פסחים פ"ה ה"ה): "וארבה את זרעו: וארב כתיב, הרבה ריבים עשיתי עמו עד שנתתי לו את יצחק". ותניא במכילתא פ' בשלח: "זה אלי ואנוהו אלהי אבי וגו'", עם האבות התנהג במדת הדין, ומש"ה נמשלו להר המור שהיו מתמרמרים בצרות כמו זה הבושם שהידיים מתמרמין בלקיטתן. והאמהות זכו למעלתן בלי יגיעה רבה אלא בתמימותן העצומה מש"ה נמשלו לגבעת הלבונה כמו זה הבושם שנלקט בקל במקום מוצאו. ואמר הקב"ה אשר עד שיגיע זכות בעלי מלחמה שינצחו וסרו הדברים הגורמים הסתר פנים מהם, מכ"מ אלך לי לזכות אבות להשגיח עליהם שלא יכלו ח"ו, וכלשון המקרא (דברים ל"א ו'): "לא ירפך ולא יעזבך", דמשמעו אפי' בשעה שירפך משום איזו עבירה מכ"מ לא יעזבך לגמרי. וכמו שהיה ביעקב ובניו בשעה שיראו מפני הכנענים אחר מעשה שכס, ולא היו ראויים עוד להתגבר במלחמה עליהם עד שבאו לבית אל והקריבו קרבן, אמנם עד כה כתיב: "ויהי חתת אלהים וגו'".

(ז) **כלך יפה רעיתי**. בשעה שרואים אנשי המלחמה שההשגחה לטוב נסתרת כמעט מהם, אזי עומדים על החקירה במי האשמה להתם פשעים, ומתקבצים יחד בכנופיא להטיל אימה ופחד על שאר העם, ואז נחשבו כולם צדיקים. וכדאיתא בחגיגה (דף כ"ו): "ויאסף וגו' כל איש ישראל אל העיר כאיש אחד חברים, הכתוב עשאן כולן

והכוונה בזה שלא יהיו כאכזרים שרוצים בטבע לעשות רע, אלא רק כמצווים ועושים. וע"ז נמשלו **כשני עופרים**, שהמה רכים בשנים כעופר, בעלי כוח, שיהיו יכולים לכפותו על העמוד, אבל **תאומי צביה**, שאינו מזיק, שאינו אוכל בשר כלל כדאיתא בב"ק (פרק ב'), כן היו החזנים הללו נוחים בטבעם. **הרועים בשושנים**, כמו שהצביים אינן ניזונים מן הטרף אלא רועים בעשבים שלפניהם, כך אלו המכים ועונשין אינם עושים מאומה אלא מדעת הגדולים שנמשלו לשושנים הגודרים, כדאיתא בסנהדרין (דף ל"ז): "סוגה בשושנים". וע"ז להלן פרשה ו' עה"מ ולקוט שושנים.

(ו) **עד שיפוח היום**. אחר שהגיע לעונשי הנכשלים בעבירה בשעת המלחמה, והנה אין נעשה פתגם העונש מהרה עד שנודע ונשפט, ועד כה וכה והחטא עושה שלו - מסיר את ההשגחה מישראל ח"ו, וכח שרי שונאיהם מתגברים כמו שהיה בעקב מעשה עכן, ע"ז אמר המשורר בשם ה', עד שיפוח היום, שיזרח השגחתו בזה היום שעשה ה' להצליח במלחמה. **ונסו הצללים**, המונעים שיזריח שמש הצלחה לישראל ע"פ החטאים שנמצא בקרב אנשי מלחמה. **אלך לי אל הר המור ואל גבעת הלבונה**, אינני סר לגמרי ח"ו מישראל שיהיו כלים והולכים ח"ו, אלא מכ"מ הנני זוכר להם מעשה אבות ואמהות להגן עליהם. וזכות אבות נמשל להרים, וזכות אמהות נמשל לגבעה כדאיתא במס' ר"ה (דף י"א): "מדלג על ההרים זה זכות אבות, מקפץ על הגבעות זה זכות אמהות". וביאור המשל הוא כמש"כ לעיל בזה המקרא, דהר

הרב אליעזר שוולד

חסידך", והיינו חסד נעורייך, שהיית מואחזת בדבקות ואהבת ה', וע"ע להלן מקרא י'.

...אתי מלבנון כלה, בלכתך ממצרים הייתי עמך, כדכתיב: "וה' הולך לפנים וגו'", ותניא בספרי: "גלו למצרים שכנה עמהם", ובצאתם יצאו איתו כ"י. ומכונה מלכות מצרים שישראל היו כבושים שמה בשם לבנון, יער רב עצים, ובו הרבה חיות רעות, כך היו מצרים רב אדם יותר מישראל, והרבה אוכלי אדם באכזריות בה. ועתה שנמשלת לאישה, אתי מלבנון תבואי, כן עתה במלחמתם עם שכני א"י הנמשלים ג"כ ליער לבנון, ובשעת מלחמה השכינה בקרב מחנה ישראל, כדכתיב בפ' תצא: "כי תצא מחנה וגו', כי ה' אלוהיך מתהלך בקרב מחנך וגו'", והיו מוליכים הארון עמהם כדכתיב בספר שמואל: "הנה הארון וישראל חונים בסכות", ועיין תוס' עירובין (דף ס"ג ב.). ע"כ בשולם בשלום מן המלחמה, הלא עימי תבואי...

...ובא זה השבת לכנסת ישראל בשעה שחוזרים בשלום ממלחמה, תשורי מראש אמנה. ופירוש הראשון של תשורי, מלשון שירה ברוה"ק שהגיע לגדולי ישראל, מראש אמנה, מאמונה הראשית, כלומר המשובחת שבאמונות שראוי לחול בזכותה רוח"ק. דיש שני אופני אמונה, וכדאיתא ברבה שמות פ' בשלח: "ויאמינו בה' ובמשה עבדו, אז ישיר וגו'", אין אז אלא לשון אמונה שנא': "ויהי מאז הפקיד אותו בכיתו וגו' כל יש לו נתן בידו", והוא צריך ביאור, מאי צריך לראיה בפירוש אז, הלא כתוב: "ויאמינו וגו' אז ישיר וגו'". אלא

חברים", דכשהם באגודה אחת כנוסם נאה להם ונאה לעולם, שכל אחד מחזק את רעהו למוסר. ואז כתיב כלך יפה רעיתי, מפרנסתי, שתפלת כולם ביחד עושה הרבה להביא השגחה לטוב, ומוס אין בד, דהעבירות שנמשלו למוס כדאיתא במס' ע"ז (פרק ב') "כי משחתם בהם מום במ", דע"ז וג"ע נמשלו למוס. ועבירות אלו עיקר ההקפד שמסירים השגחה לטובה, כדתניא בספרי פ' תצא: "ונשמרת מכל דבר רע, שומע אני בטהרה ובטומאה ובמעשרות הכתוב מדבר תלמוד לומר ערוה, אין לי אלא ערוה מניין לרבות עבודה זרה וש"ד וברכת השם? תלמוד לומר כל דבר רע. מה ערוה מיוחדת מעשה כו' ומסלק את השכינה כו'". ועל זה כתיב שבשעה שמתקבצים לתשובה ומבקרים על בעל עבירה, אז, כולך יפה ומוס אין בד, וההצלחה שבה למקומה.

(ח) אתי מלבנון כלה. עתה בא המשורר ברוה"ק לספר בשבת ישראל בשולם ממלחמה בהצלחה בשיר ותודה לבית ה'. והנה בששה פסוקים הקדים לכנות את כנ"י בשם כלה, וידוע מאמרם ז"ל כיומא (דף נד ע"א) דבמדבר נקראו ישראל בשם כלה ובא"י נדמו לאשה. ומקרא מלא הוא (ירמיה ג'): "זכרתי לך חסד נעורייך אהבת כלולותיך לכתך אחרי במדבר בארץ לא זרועה". והביאור של "חסד נעורייך" דבצאת ישראל ממצרים והלכו במדבר הן הנה ימי הנעורים של כנ"י, והיו רוב אותו הדור דבקים בה' כדכתיב: "ואתם הדבקים בה' וגו'", והיא אהבת ה' וזה מכונה בשם חסיד כמשי"כ בביאור המקרא ס' דברים פ' ברכה בביאור: "תומיך ואוריך לאיש

מבנה צבא ישראל

ובניהם למדבר, לא היו יוצאים עדיין, ע"כ לא זכו לרוה"ק. אבל עתה היתה האמונה בה' לצאת למדבר הגדול והנורא, ע"כ זכו לרוה"ק. וזהו שבארו חז"ל אין 'או' אלא לשון אמונה שגא': "ויהי מאז הפקיד אותו בביתו וגו' וכל יש לו נתן בידו", פי' באמונה כזו שמסרו נפשם וביתם וזרעם להשגחת ה'. ע"כ "ישיר משה וגו'" וכך בא השיר כאן, **תשורי מראש אמנה**, משכר אמונה הראשית. **מראש שניר וחרמון**, הוא במשמעות השני בפירוש תשורי, תביאו קורבנות ושי למורא מהרים המשובחים שבעבר הירדן.

משום שהיה מקום להקשות והלא כבר כתיב: "ויאמן העם ויקדו וישתחוו", ומכ"מ לא זכו לשירה. ע"ז באו חז"ל לבאר שלא נשתוו האמונות, דיש אמונה שהאדם מאמין בדברי חברו שאומר שפלוגי הוא עשיר והוא בטוח, אבל אע"ג שהוא מאמין בליבו שאפשר שהוא כן, מכ"מ לא יעשה מעשה למסור לפלוגי כל הוננו, וזה אינו אמונה שלימה. משא"כ אם ע"פ דברי חברו ימסור כל אשר לו ביד פלוגי ה"ו אמונה ודאית. כך היה במצרים, האמינו ישראל שאפשר שבא הקב"ה לגאלם, מה עשו ויקדו וישתחוו. אבל אם היו אומרים להם אז שיצאו המה

קטעים נוספים מהמשך הפרק: "מטיב שיר", פרק ד' פסוקים ט'–ט"ז

מצורניך. בזכות תכשיט אחד היינו מעשה נפלא של מידת חסידות של אדם גדול שנמשל לצואר. וכתוב באחד ענק, והיה ראוי לכתוב בענק אחד, אלא בשביל דמיירי במלחמה, ועיקר המגן במלחמה הוא זכות התורה שהוא האבן הראשה של הגנה, משא"כ בשארי צרות או העדר גשמים העיקר הוא תפלה של איזה חסיד באהבת ה'. והנה כתיב "מצורניך", הנו"ן נוסף והיה ראוי לכתוב "מצוארך". ובא ללמד דפעם מגין זכות תורה של אדם גדול, אע"ג שאינו המיוחד בדור, ויש גדולים ממנו, וכדאיתא בפרקא דחסידי בתענית (דף כ"א ב'), וידוע דנו"ן נוסף בא להקטין.

(י"א) ... וריח שלמותיך כריח לבנון. שלמה הוא בגד המכסה כל אברי הגוף ונקרא בלשון תלמוד גלימא. ומפרש בשבת (ע"ז ע"ב): "גלימא - שנעשה בו כגולם". ולזה

(ט) לבבתני אחתי כלה. פירוש לבבתני מלשון "איש נבוב ילבב" (איוב י"א), היינו ישים לבו וכל מעיניו כאלו כולו לב. וכך פי' לבבתני, שהייתי משים כל לבי להשגיח עליך, כשעה שהיית **אחותי כלה** היינו במדבר, והיה הדבר נחוץ לשמירה תמידית מנחשים ועקרבנים, וע' הע"ד דברים ל"ב י'. ועתה **לבבתני**, בשעת מלחמה שהסכנה ג"כ מצויה, לבי בלי הרף עין עליך.

באחת מעיניך. בזכות אחד מראשי העדה שנמשלו לעינים. וכדאי בפרקא דחסידי, דבעת צרה בא זכות צדיק אחד שבדור ומגין על הדור, ויש בזה קרי וכתוב, 'באחד' 'באחת', ללמדנו דפעם בזכות צדיק אחד ופעם בזכות צדקת אחת נצולים כמו במלחמת דבורה, ובפרקא דחסידי איתא ג"כ דמשום ההיא איתתא כו'. **באחד ענק**

הרב אליעזר שנוולד

תפילה דכתיב: "צדק לפניו יהלך". וריח לבנון, הוא הקטרת שמזכיר זכות גמ"ח, כמש"כ בסי' בראשי' כ"ז מקרא כ"ז ב"הרחב דבר". ואמר המשורר דצדקה הנעשה בקבוץ בבהכ"נ פועל הרבה כמו ריח קטורת שבלבנון הוא בהמ"ק.

(ט"ו) ... כל זה השבחת אמר המשורר ברוה"ק בשם ה', כי כל הטוב שבא במקראות הללו הביאו לידי השגחת ה' לטובה לצאת מן המלחמה בשלום. זכות אמונה במקרא ח', זכות צדיק וגדול שבדור במקרא ט', זכות אהבת ה' ומעשה המצוות במקרא י', זכות תפילה ברבים במקרא י"א, זכות צניעות וגדר מעריות במקרא י"ב, זכות גמ"ח אפילו בריקנים שבמלחמה המכונים צמתך במקרא י"ד ט"ו.

(ט"ז) עורי צפון ובואי תימן. אחרי השיר בשם הקב"ה אל השבים ממלחמה בשלום, בא ברוה"ק דברי העדה הבאים בית ה' ומביאים תודה בתפילה וענוה כמו שיבואר.

נמשל בהכ"נ שמתכנסין בו הרבה בני אדם שונים ברוחם לשלמה. וכדאיתא בש"ר פל"א: "אם חבל תחבול שלמת רעך", שהוא בהמ"ק שמתכנסין בו ישראל. ומעין זה המה בתי כנסיות כדאי' במגילה (דף כ"ט): "ואהי להם למקדש מעט אלו בתי כנסיות וב"מ". ואמר המשורר בשם הקב"ה, ריח שלמותיך במקום שמתקבצים בו לתפילה, חביב בעיני כריח לבנון, שהוא בהמ"ק, כדאיתא ביומא (דף ל"ט) וברכה בכ"מ. ומש"ה אמר שלמותיך ולא שלמתך, משום שהרבה בתי כנסיות בישראל, וכל קיבוץ לתפילה הוא נאה להם ונאה לעולם כדכתיב: "בזעקך יצילוך קיבוציך", וכבר בארנו כברכת משה רבינו לישראל: "ברזל ונחשת מנעליך", שהכניסה למקום א' לתפילה המה כברזל ונחשת ע"ש. ואמר המשורר וריח שלמותיך, וכבר נתבאר דצדקה וג"ח נמשלו לריח טוב, ובשעה שמתקבצים לתפילה אז עת קיבוץ לצדקה כדין לפני

ג. מבנה האירגון הצבאי, נגזרת של תפיסת עולם

מבנה האירגון הצבאי על מסגרות המשנה המרכיבות אותו, משקף את תפיסת העולם הייחודית של האירגון. מבנה צבא ישראל כפי שהוא משתקף במקורות בכלל, ובפירושו של הנצי"ב בפרט, משקף את התפיסה הייחודית של עם ישראל ביחס לאמונתו הייחודית, למטרותיו הלאומיות, למהות המלחמה וההכרעה, לדמות הצבא והלוחם ועוד. (באמירה זו יש שוני מחלק מהתפיסות המקובלות, המתייחסות לצבא כאל "מכונת מלחמה", מערכת אירגונית מקצועית אוניברסלית, למילוי משימות בשדה הקרב ולניצחון על האויב. לפי תפיסות אלו ניתן לתפוס מערכת זו בצורה כמעט מכאנית, ועל כן המבנה אמור להיות אוניברסלי).

המלחמה, בהגדרותיה התיאורטיות, הינה אמצעי אליים להגשמת המטרות והאינטרסים של העם אל מול מי שמנסה למנוע ממנו להגשים את יעדיו, או

מבנה צבא ישראל

לחילופין אמצעי להגן מפני נסיון לפגוע באינטרסים אלה באמצעים אלימים ע"י גורם עוין. הצבא הוא המסגרת האירגונית הבלעדית של העם שנועדה למטרות אלה. מתוך הגדרה זו נגזר, שהמלחמה קשורה בקשר הדוק עם המטרות הלאומיות של העם. לא כל מטרה מצדיקה שימוש באמצעים אלימים של הרג, הרס וסיכון בני האומה.

ישנן תפיסות הבוחנות את המלחמה כארוע בו מתחוללת התנגשות של שתי עוצמות, של שתי מאסות צבאיות, והנצחון תלוי ביחסי העוצמות שבין הצבאות. לפי גישה זו למי שיש עוצמה גדולה יותר מובטח שינצח. אולם עם הכניסה לעידן התימרון המלחמתי הפכה המלחמה לארוע דינמי. התמרון הצבאי, ה"תחבולה", ה"תכסיס", "האונאה" וכן "ריכוז מאמץ" לגיזרת ההכרעה, איפשרו הכרעה בקרב גם בניגוד ליחסי העוצמות שבין הצבאות. בעידן שבו שני צבאות מתמרנים האחד מול השני, ומנסים להכשיל האחד את תוכניתו של השני, הפכה האקראיות והכאוטיות לסמל של שדה הקרב. אחד מגדולי ההוגים הצבאיים ניסח זאת באמירה: "שדה הקרב הוא ממלכת אי הוודאויות ומנצח מי שטועה פחות". במצב זה אי הוודאות ביחס למהלכי האויב, הפך להיות אחד ממאפייני שדה הקרב, ובגללו צריך המצביא לדעת לתפקד גם כאשר הוא "מגשש באפילה".

האמת היא, שגם בתחום זה היתה הקידמה החשיבתית נחלתו של עם ישראל הרבה לפני העולם כולו. כבר בימי קדם נתפסה המלחמה כארוע שיוכרע שלא בהכרח על פי העוצמה הפיסית של הכוחות: "לא בחיל ולא בכח כי אם ברוחי וגו'"⁵.

יש המנסים לתאר את ההכרעה בקרב, בתוך המצב הכאוטי שנוצר במהלך התנגשות הכוחות, כעין כח עיוור חסר מגמה ותכלית. מעין שופט שמכריע ומכתיב את ההצלחה לאחד ואת הכשלון לשני.

עם ישראל לדורותיו היה אמון על תפיסה ייחודית, אשר נגזרה מאמונתו המשתקפת בפסוקי התנ"ך. לאמור, לעולם יש יד מכוונת המכריעה את גורלו של הכלל והפרט. ומכאן נבעה תפיסת המלחמה הייחודית שלו: "סוס מוכן ליום מלחמה ולה' התשועה"⁶, התכוונות וניהול המלחמה בצורה האופטימלית ובמקביל

⁵ בנבואת זכריה (ד' ב'ג') רואה זכריה: "והנה מנורת זהב כלה וגלה על ראשה ושבעה נרותיה עליה שבעה ושבעה מוצקות לנרות אשר על ראשה. ושנים זיתים עליה אחד מימין הגלה ואחד על שמאלה". המשמעות של צורת מנורה זו (שהפכה לסמל מדינת ישראל) היא (שם פס' ו'): "ויען ויאמר אלי לאמר זה דבר ה' אל זרובבל לאמר, לא בחיל ולא בכח כי אם ברוחי אמר ה' צבאות".

⁶ עפ"י משלי כ"א ל-ל"א: "אין חכמה ואין תבונה ואין עצה לנגד ה'. סוס מוכן ליום מלחמה ולה' התשועה". ובפ"י הרלב"ג משלי כ"א (שם): "סוס מוכן - הנה הסוס מוכן ליום מלחמה להיות כלי לרוץ על האויב ולנצחו, אך שקר הסוס לתשועה כי התשועה מהשם היא לבד, ולזה תמצא פעמים רבות שינצח החיל המעט והחלוש את הרב והתקיף".

הרב אליעזר שנוולד

לכך ביטחון בה'. תפיסה זאת מנוגדת לתפיסה הכוחנית של: "כוחי ועוצם ידי עשה לי את החיל הזה"⁷, לעומתה: "וזכרת כי ה' אלהיך הוא הנותן לך כח לעשות חיל"⁸. התנגשות הכוחות בשדה הקרב הדינמי מוכרעת ע"י יד מכוונת ולא בצורה אקראית. אם ניתן להשתמש בביטוי ציורי המושאל מעולמנו על עולם מופשט ומטאפיזי, נאמר, שהתפיסה היהודית דימתה את ההכרעה בקרב ל"שולחן בקרה ושפיטה" שבו מכריע הקב"ה את תוצאות המלחמה לאור שקלול של מכלול המרכיבים, הצבאיים והרוחניים. מי שנמצא זכאי יותר מיריבו, גורל הקרב יוכרע לטובתו, ובדינמיות של שדה הקרב ימצאו מהלכיו ומהלכי יריבו "משחקים לטובתו". באורח פלא המהלכים של היריב, שתוכננו בקפידה כדי להכשילו, יתבררו כמהלכים שגויים ביותר, המשרתים את הצלחתו. זאת המשמעות האמיתית של הדיאלקטיקה בין "נס" ל"טבע" בשדה הקרב.

ובפירוש רבינו בחיי על שמות י"ג י"ח: "וחמושים עלו בני ישראל - על דרך הפשט יצאו ישראל ממצרים חלוצים כאנשי צבא היוצאים למלחמה, ואע"פ שאין ישראל כשאר העמים שיהיו צריכים להזדיין כנגד האויבים, דרך התורה לצוות שיתנהג אדם במקצת בדרך הטבע והמקרה ואחרי כן יפעל הנס. וכן מצינו שאמר הקב"ה ליהושע (יהושע ח'): 'שים לך אורב לעיר מאחריה, ועם מלומדי הניסים והנפלאות למה יצטרכו לאורב? אלא שרצון התורה בכך שיעשה אדם בדרך הטבע כל מה שבידו לעשות והשאר יניח בדי שמים, וכן אמר שלמה המעי"ה (משלי כ"א): 'סוס מוכן ליום מלחמה ולה' התשועה, כלומר חייבים בני אדם להשמר בנפשותיהם ולהכין סוסים וכלי מלחמה והקב"ה יושיע כי התשועה לו לבדו יתברך, ויש שפירשו: 'וחמושים' - שיצאו ישראל כל אחד מהם בחמשה כלי זיין".

בניגוד לכך, בקרב העמים האליליים היתה נפוצה גם התפיסה שההכרעה במלחמה אינה קשורה בהכרח לפעולות הצבאיות של הלוחמים, אלא לתוצאות ההתגוששות שבין אליליהם. באופן מיוחד מפרש המלבי"ם (משלי כ"א ל'): "...אומר הגם שהבחירה נתונה ביד האדם, ובעניינים הפרטים יצליח האדם ע"י הכנתו ושקידתו. בכל זה בעניינים הגזורים מאת ה' וקצובים מאת ההשגחה, כמו בעניינים הכוללים הנוגעים לכלל עם גוי ומדינה, אז הגם שצריך האדם לעשות את שלו ולהכין ההכנות הטבעיות, כמו שבענייני מלחמה שהם עניינים כוללים צריך שיכין תכסיסי מלחמה וסוס ורכב, בכל זאת יעצת ה' היא תקום ולא יועיל השתדלות האדם. (כלומר התוצאות יקבעו לא רק ע"י ההכנות האנושיות אלא על פי הכרעת הקב"ה, אולם אין זה סותר את החובה לעסוק בהכנות, א.ש.) והנה יצליח האדם לפי הטבע, אם ע"י החכמה שקבל מרבותיו, דרכי הנהגה הראויה, אם ע"י התבונה שמתבונן בעצמו להוציא דבר מדבר, ולהתבונן בעניינים שיפול עליהם אמת ושקר, ואם ע"י העצה שבא ע"י שלימות כח המדמה והמשער, שע"י יודעו לו העתידות איך יפול דבר ואיך ראוי להתחכם בדבר, ובכ"ז כל אלה לא יועילו לנגד ה', ר"ל בעניינים הגזורים ונחרצים מאת ה'. ומביא ראיה שהגם שיסוס מוכן ליום מלחמה - והוא האמצעים הטבעיים שע"י יצליח במלחמה, בכ"ז 'לה' התשועה' - כי בהיות המלחמה עניין כולל, שע"י ירד עם או יעלה במעלות, התשועה היא השגחית, והאמצעים הטבעיים לא יועילו בו כלל".

⁷ עפ"י דברים ח' י"ז-י"ח: "ואמרת בלבבך כחי ועצם ידי עשה לי את החיל הזה. וזכרת את ה' אלהיך כי הוא הנותן לך כח לעשות חיל למען הקים את בריתו אשר נשבע לאבותיך כיום הזה". ועיין בדרשות הר"ן גורמים לתוצאה: "עשה לי את החיל הזה", אולם חייב אדם לזכור שלכוחו האנושי יש גורם מניע: "...ה' אלהיך כי הוא הנותן לך כח לעשות חיל".

⁸ וכך פנה דוד לגולית בטרם קרב (שמואל א', י"ז מ"ה-מ"ז): "ויאמר דוד אל הפלשתי אתה בא אלי בחרב ובחנית ובכידון ואנכי בא אליך בשם ה' צבאות אלהי מערכות ישראל אשר חרפת". ואח"כ אומר: "ויודעו כל הקהל הזה כי לא בחרב ובחנית יהושע ה', כי לה' המלחמה ונתן אתכם בידו".

מבנה צבא ישראל

תפיסה זו הכתיבה את צורת ההתייחסות למלחמה. כבר במלחמה הצבאית הראשונה של עם ישראל⁹, מלחמת יהושע בעמלק¹⁰, נחשפה תפיסה קונספטואלית ייחודית, לפיה צריך לנהל שני מאמצים מקבילים: מלחמה מעשית קונבנציונאלית - על פי כל הכללים ותורת הלחימה (תוך מיצוי מאמץ זה כאילו הוא המאמץ היחיד המכריע), ובמקביל להשקיע מאמץ רוחני¹¹. גם מאמץ זה מתחלק לשנים: עשייה רוחנית - תפילה בשעת מלחמה, ושמירה על "קדושת המחנה"¹² - הקדשת משאבים לשמירה על רמתו הרוחנית והמוסרית של הצבא ככלל ושל הלוחם כפרט¹³.

⁹ כך כותב הנצי"ב בפירושו "העמק דבר" שמות י"ז ט': "רצה משה רבינו להראות לישראל כח השגחת ה' עליהם גם בלי נס נגלה, על כן סידר מלחמה זו בדרך הטבע" (ב"הרחב דבר" שם על פסוק י"א באות א': "אבל בזה המקום שהיה צורך השעה להיות מלחמה טבעית על כן עשה משה כמו שכל ישראל ינהגו לדורות, ואפילו בשעה שבטוחים שיתגברו במלחמה ההכרח להתפלל כמש"כ לעיל).

¹⁰ במלחמה זו משולבים שני המרכיבים, כדברי המשנה במסכת ראש השנה פרק ג' משנה ח': "ויהיה כאשר ירים משה ידו וגבר ישראל וגו' (שמות י"ז), וכי ידיו של משה עושות מלחמה או שוברות מלחמה אלא לומר לך כל זמן שהיו ישראל מסתכלין כלפי מעלה ומשעבדין את לבם לאביהם שבשמים היו מתגברים, ואם לאו היו נופלין. כיוצא בדבר אתה אומר (במדבר כ"א): 'עשה לך שרף ושים אותו על נס והיה כל הנשוק וראה אותו וחיי, וכי נחש ממת או נחש מחיה אלא בזמן שישראל מסתכלין כלפי מעלה ומשעבדין את לבם לאביהם שבשמים היו מתרפאים ואם לאו היו נימוקים'.

¹¹ בספר שמואל ב', י"ה-י"ב במלחמת דוד נגד קואליציה בראשות בני עמון הכוללת את: ארם בית רחוב, ארם צובא, מלך מעכה, ואיש טוב. צבא הקואליציה בראשות בני עמון תוקף בתנועת מלקחיים את צבא ישראל בראשות יואב ואבישי. ובשל כך: "וירא יואב כי היתה אליו פני המלחמה מפנים ומאחור ויבחר מכל בחורי ישראל ויערך לקראת ארם. ואת יתר העם נתן ביד אבשי אחיו ויערך לקראת בני עמון: ויאמר אם תחזק ארם ממני והיתה לי לישועה ואם בני עמון יחזקו ממך והלכתי להושיע לך". קריאת הקרב של צבא דוד לפני תחילת המלחמה: "חזק ונתחזק בעד עמנו ובעד ערי אלהינו וה' יעשה הטוב בעינינו". הקריאה הכפולה של "חזק ונתחזק" מתבארת בדברי הרד"ק שם: "וה' יעשה הטוב בעינינו - אנחנו נתחזק בכל כוחנו למלחמה וה' יעשה הטוב בעינינו כי לה' התשועה". לפי הרד"ק כוון כפל החיזוק, האחד, כנגד המאמץ מצידנו, והשני, כנגד החיזוק והסיוע האלקי למלחמתנו. בדרך דומה מסביר גם הרלב"ג: "חזק ונתחזק בעד עמנו, למדנו מזה שאין ראוי לסמוך על הנס, אבל ראוי שישתדל האדם בהצלתו לפי מה שאפשר ואז יעזור השי", כי השי"י לא יחדש המופתים רק במקומות הכרחיים כמו שזכרנו פעמים רבות". ובפירוש המלבי"ם שם, שני סוגי הכנה וחיזוק נדרשים בתחום המלחמה הצבאית: "והודיע בזה כי תשועת ה' צריכה שתי הכנות: א. הכנה טבעית... ב. הכנה מחשבת, לשם ה'.

ועל זה אמר 'בעד אלהינו'. ואז ה' הטוב בעינינו יעשה, לעזור כפי ההכנה הראויה".
¹² עיי' דברים כ"ג ט"ו: "כי ה' אלהיך מתהלך בקרב מחנך להצילך ולתת איביך לפניך והיה מחנך קדוש ולא יראה בך ערות דבר ושב מאחריך". וכך מבאר הנצי"ב ברינה של תורה (פי ד' פסי ח'): "אתי מלבנון תבואי, כן עתה במלחמתם עם שכני אי"י הנמשלים ג"כ ליער לבנון, ובשעת מלחמה השכינה בקרב מחנה ישראל, כדכתיב בפי' תצא: 'כי תצא מחנה וגו'', כי ה' אלהיך מתהלך בקרב מחנך וגו', והיו מוליכים הארון עמהם כדכתיב בספר שמואל: 'הנה הארון וישראל חונים בסוכות'".

¹³ ניתן להצביע על שלבים שונים שבהם היה בעם ישראל מינון שונה של שני מרכיבים אלה. לדוגמה דבריו של הנצי"ב עצמו ("העמק דבר" דברים ל"ג י"ב): "לבנימין אמר, טבע שבט בנימין וגדוליו להתהלך בדרך החסידות והפקרות למעלה מטבע אנושי בבטחון כאשר יבואר... והיינו שבעת שמת שאול והיה דוד מקונן עליו והחל לפני הקינה ילמד את בני יהודה קשת, הנה היא כתובה עייס הישר'. ולא היה אותה שעה ראוי לאזהרת מלך מה שנוגע לענייני המדינה, אלא היא מכלל הקינה שבעת מלך שאול היה דוד בעצמו מתגבר על גולית במקל ובאבן, ולא היה נצרך ללמד בני יהודה קשת, והיינו משום דזכות שאול היה אז. אבל היום ההכרח ללמד בני יהודה קשת, והנה היא כתובה עייס הישר... דברכת יהודה היה ידיו רב לו. ובברכת בנימין כתיב: 'ישכון לבטח עליו, ואי"ע לרוב טכסיסי מלחמה. ועוד נתבאר בספר בראשית בברכת יעקב... וכך היו נצחונותיו במלחמה, כמש"כ לעיל שלא שם נציבים בארץ אויביו, ולא

הרב אליעזר שנוולד

בחלק מן העמים הפכה המלחמה, בשל אופייה, כדרך למיצוי העוצמה והכח הגלום בחברה וביחיד, ועל כן נהיתה מושא להערצה ולהלל¹⁴. בניגוד לכך, בעם ישראל נתפסת המלחמה כהכרח בלתי רצוי. עם ישראל הבליט את אופייה הכוחני והאליים של המלחמה שכרוך בהרג והרס משני הצדדים, ועל כן הפך את הביטול של תופעת המלחמה¹⁵ למושא של תפילה ותקווה¹⁶. גישה זו לא מנעה מעם ישראל להכיר בעובדה, שעדיין ביטול המלחמה אינו בהישג ידנו, ועל כן כל זמן שהמלחמה נצרכת בעולם יש לעשותה במלוא התנופה¹⁷. במסגרת זו יש לבנות את הכח, להעניק לו חשיבות ולחנך על ברכיו את בניה של האומה¹⁸, אך כאמצעי בלבד ולא כמטרה. דמותו של הלוחם בעמים דאז, היתה של אדם חזק מבחינה גופנית, אמיץ לב, שאינו

ירא שמא יתגברו בימים יוצרו. והיא ברכת משה... 'ישכון לבטח עליו', סמוך ליבו בטוח בה' שלא יהיה נכשל לא בהוראה ולא במלחמה". אולם לאחר נפילת שאול הצורך ללמד בני יהודה קשת בתקופת דוד המלך, הגיעו שני מרכיבים אלה למינון מאוזן באופן אופטימלי. וכפי שכתב שם הנצי"ב בהמשך (פסוק ז'): "וזאת ליהודה, עיקר מידת מלכות היא ביהודה: שמע ה' קול יהודה, דמידת מלכות באה בעזר תפילה כמש"כ בספר שמות י"ד מקרא ט"ו בפסוק: 'מה תצעק אלי'. הוכחה מכמה מקומות שבטוחים היו שיצליחו, ומכ"מ התפללו. וכך דרכו של דוד וכל שבטו נוהג, שקודם שיצאו למלחמה היו מתפללים. וזהו שאמר דוד בראש הקינה על שאול: 'ללמד בני יהודה קשת, הנה כתובה על ספר הישר'".

¹⁴ חומר על הערצת המלחמה בתרבויות הנאורות ביותר, נמצא בכתביהם של חשובי ההוגים האירופאים, לדוגמה: "המלחמה שומרת על הבריאות המוסרית של העם. השלום - ואין צריך לומר השלום הנצחי, הוא מקור של השחתה, והוא גורם קפאון לאומות". (הפילוסוף גאורג וילהלם פרידריך הגל, היה הדמות השלטת בפילוסופיה הגרמנית 1770-1831 בתקופתו. עיי' "הפילוסופים הגדולים" עמ' 247) וכן: "את השלום אהבו כמו דרך למלחמות חדשות, ואת השלום הקצר אהבו מן הארוך, ולא אינץ' לכם לגשת לעבודה כי אם למלחמה... מה שאמרתם כי התכלית הטובה היא המקדשת גם מלחמה! אולם ראו, אני אומר לכם. מלחמה טובה היא המקדשת כל דבר וכל עניין, המלחמה פעלה גדולות בארץ, שבעתיים מאהבת האדם לרעהו" (פרידריך ניטשה, פילוסוף בעל השפעה רחבה מחוץ לתחומי הפילוסופיה, חי בגרמניה בשנים 1844-1900. עיי' שם עמוד 305).

¹⁵ ויקרא כ"ג ג' - "אם בחקתי תלכו ואת מצותי תשמרו ועשיתם אתם וגו'... ונתתי שלום בארץ ושכבתם ואין מחריד והשבתי חיה רעה מן הארץ וחרב לא תעבר בארצכם".

¹⁶ ישעיהו ב' ב' - "והיה באחרית הימים נכון יהיה הר בית ה' בראש ההרים ונשא מגבעות ונהרו אליו כל הגוים... ושפט בין הגוים והוכיח לעמים רבים וכתתו חרבותם לאתים וחניתותיהם למזמרות לא ישא גוי אל גוי חרב ולא ילמדו עוד מלחמה". ובמיכה ד' א' - "והיה באחרית הימים וגו'... וכתתו חרבותיהם לאתים וחניתותיהם למזמרות לא ישא גוי אל גוי חרב ולא ילמדו עוד מלחמה. וישבו איש תחת גפנו ותחת תאנתו ואין מחריד כי פי ה' צבאות דבר". וברש"י שם: "כי פי ה' צבאות דבר - והיכן דבר? ונתתי שלום בארץ" (ויקרא כ"ו).

¹⁷ עיי' ב"אגרות הראי"ה" ח"א עמ' ק': "וענייני המלחמות, אי אפשר היה כלל, בשעה שהשכנים כולם היו זאבי ערב ממש, שרק ישראל לא ילחם, שאז היו מתקבצים ומכלים ח"ו את שאריתם. ואדרבא היה מוכרח מאד גם להפיל פחד על הפראים גם ע"י הנהגות אכזריות, רק עם ציפייה להביא את האנושיות למה שהיא צריכה להיות, אבל לא לדחוק את השעה".

¹⁸ עיי' ב"מאמרי הראי"ה" ח"ב עמ' 508: "אין לנו כלל להתבושש באותן המלחמות אשר עשינו לצרכי תקומתנו, ובאותה המשטמה אשר עוררנו בלבנו נגד הקמים עלינו להכחיד את קיומנו. אפילו אם היתה רק מלחמת חיים פשוטה, גם היא אינה בושה במקום שאינה בנויה על פי עוות משפט, וקל וחומר שמעמד חיינו בעולם הוא אור העולם... הנצרות חפצה באמת למחוק את מידת השנאה, הממוסכת בתוך הארג של האור האלוקי אשר לישראל, אבל הלא ידענו, כי יותר מכל מערכה של שנאה שפכה היא דמים והרבתה משטמה בגלל מחיקת השנאה".

מבנה צבא ישראל

נרתע מסכנות, ובמידה מסוימת אף אדם אלס חסר מחסומים¹⁹, אולם לא יוחסה חשיבות לרמתו הרוחנית והמוסרית. בעם ישראל, דמותו של הלוחם המובחר שנמצא ראוי לעמוד בקו הראשון של הלחימה, היה זה, ששני עולמות אלה: גבורת הכח, מוסר²⁰ ורוחניות, התמזגו באישיותו. גם המצביא שעמד בראש הצבא היה בדרך כלל בעל אישיות רבת אנפין, שכישורי המצביאות והמנהיגות באו בכפיפה אחת ובהרמוניה עם אישיות רוחנית ומוסרית ברמה גבוהה²¹. עקרונות אלה גם הכתיבו את מוטיבצית הקרב ורוח הלחימה. בעוד שהלוחם בעמים דאז הונע ותומרץ ע"י אמצעים חמריים ובקשת התהילה, הלוחם בישראל התחנך על ברכי ההבנה, שמלחמת עם ישראל היא מלחמה על קיומו הפיזי, ועל קיומו הייחודי רוחני - המשך קיומו של עם, שנושא על כתפיו את משא האמונה המונותיאיסטית בעולם²². בשל כך מלחמת ההישרדות של עם ישראל, עמו של הקב"ה, היא מלחמת ההישרדות של האמונה המונותיאיסטית בעולם, "מלחמת ה'".²³ גישה זו יצרה יחס שונה כלפי מטרת המלחמה וגם כלפי ערכו של התמרץ, כמסייע אך לא כבלעדי. תעצומות הנפש של הלוחם אל מול אימת המלחמה, לא נבעו מפחד מעונש או

¹⁹ ע"י ברמב"ן (דברים כ"ג י'): "ונשמרת מכל דבר רע... והנכון בעיני בענין המצוה הזאת, כי הכתוב יזהיר בעת אשר החטא מצוי בו, והידוע במנהגי המחנות היוצאות למלחמה, כי יאכלו כל תועבה, יגזלו ויחמסו ולא יתבוששו אפילו בניאוף וכל נבלה. הישר בני אדם בטבעו יתלבש אכזריות וחמה כצאת מחנה על אויב. ועל כן הזהיר בו הכתוב, ונשמרת מכל דבר רע."

²⁰ מתוך "אורות המלחמה" לראי"ה קוק זצ"ל (פסקה ב'): "אנו מסתכלים בדורות הראשונים, המסופרים בתורה, בנביאים ובכתובים, אותם הדורות שהיו עסוקים במלחמה, והם הם הגדולים שאנו מתייחסים אליהם בידידות וגדולת קודש. הננו מבינים, שהזיק הנשמתי הוא היסוד, אותו מעמד העולם, שהלך במרוצתו אז, שהיתה המלחמה כל כך נחוצה בו, הוא גרם להופיע את אלה הנשמות, שהרגשתן הפנימית בתוכן שלם היתה. מלחמת קיומם, קיום האומה, מלחמת ה' היתה בהכרח פנימית. עזיזים היו ברוחם וידעו בעמק החושך לבחור בטוב ולסור מן הרע, וגם כי אלך בגיא צלמוות לא אירא רע'. כשאנו מתבוננים אליהם, הננו, בכל ההופעה הרוחנית שאנו כל כך שוקקים לה, משתוקקים לאמוצם, לכה החיים החטוב והגבוש, האיתן והמוצק, ששכן בקרבם. ומתוך תשוקה זו, כחנו הרוחני מתאמץ וכח גבורתנו מתעדן, ואותן הנשמות החזקות חוזרות לחיות בנו כימי עולם."

²¹ במסכת מו"ק ט"ז ע"ב על דמותו של דוד: "הוא עדינו העצני כשהיה עוסק בתורה היה מעדן עצמו כתולעת ובשעה שיוצא למלחמה היה מקשה עצמו כעץ". ובספר ה"ערוך" ערך "עדן": "פירוש כשהיה מתעסק בתורה מעדן עצמו עד שמתרכך בשרו כתולעת שתהא דעתו מיושבת עליו, וכשיוצא למלחמה מתקשה כעץ, כל מידה עושה בשעת הצורך."

²² ובמשנה במס' סוטה (מ"ב ע"א): "ויהיה כקרבכם אל המלחמה ונגש הכהן - זה כהן משוח מלחמה, (דברים כ') 'ודבר אל העם... כי ה' אלהיכם ההולך עמכם הם באין בנצחונם של בשר ודם ואתם באים בנצחונם של מקום, פלשתים באו בנצחונם של גלית, מה היה סופו? לסוף נפל בחרב ונפלו עמו, בני עמון באו בנצחונם של שובך, מה היה סופו? לסוף נפל בחרב ונפלו עמו, ואתם אי אתם כן."

²³ ובמלחמת דוד נגד גולית, שמואל א', י"ז מ"ה-מ"ז: "ויאמר דוד אל הפלשתי אתה בא אלי בחרב ובחנית ובכידון ואנכי בא אליך בשם ה' צבאות אלהי מערכות ישראל אשר חרפת. היום הזה יסגרך ה' בידי והכיתך והסרתני את ראשך מעליך ונתתי פגר מחנה פלשתים היום הזה לעוף השמים ולחית הארץ וידעו כל הארץ כי יש אלהים לישראל. וידעו כל הקהל הזה כי לא בחרב ובחנית יהושיע ה' כי לה' המלחמה ונתן אתכם בידנו". וברמב"ם הלכות מלכים פ"ז ה"ט"ו: "...ומאחר שיכנס בקשרי המלחמה ישען על מקווה ישראל ומושיעו בעת צרה וידע שעל יחוד השם הוא עושה מלחמה וישים נפשו בכפו ולא יירא ולא יפחד וכו'".

הרב אליעזר שנוולד

מציפייה לגמול חומרי, אלא מתוך חיזוק הרוח והנפש²⁴. מההבדל בתפיסת המלחמה, נובע גם ההבדל בצורה שבה חגגו את הניצחון במלחמה. באומות שבהן ההתמקדות היתה בכח הפיזי של הלוחם, ציינו את הניצחון במלחמה ע"י ארועים שסבבו מסביב לגבורתם של הלוחמים, ב"התפרקות", ובהפגת המתח של העם מהסכנה בה היה נתון. בעם ישראל צוין הניצחון בהלל והודיה לקב"ה על ההצלחה²⁵, ובאופן זה גם הארועים מסביב לגיבורי המלחמה קבלו ממדים אחרים.

גישות ייחודיות, לגבי מרכיבי המלחמה וערכיה, משפיעות גם על ארגון ובנין הכת. גישות אלה, באות לידי ביטוי במסגרות ייחודיות שנבנות בתוך הארגון הצבאי. המסגרות, אופיין, הגדרת הזיקה והחלוקה שביניהן אמורים להיות מונחים לאור גישות אלה.

²⁴ בגמ' ברכות ל"ב ע"ב: "תנו רבנן, ארבעה צריכין חזוק ואלו הן: תורה ומעשים טובים, תפילה ודרך ארץ... דרך ארץ מנין, שנאמר (שמואל ב', י"ב): 'חזק ונתחזק בעד עמנו וגו'''. וברש"י שם: "...צריכין חזוק' שיתחזק אדם בהם תמיד בכל כחו. 'דרך ארץ' אם אומן הוא - לאומנתו, אם סוחר הוא - לסחורתו, אם איש מלחמה הוא - למלחמתו". בצבאות העולם דאז, החיילים היו שכירי חרב ששירתו בעבור בצע כסף ולא למען רעיון, ואף גויסו מקרב שולי החברה. הרעיון של "צבא העם" אשר מתגייס בשעת צרה, היה קיים בעם ישראל מראשיתו, עת היה כל מחנה ישראל ערוך במדבר, כמחנה לקראת קרב (וע"ע רמב"ן במדבר א' ג'). רק במאה ה-19 עם המעבר לצבאות עממיים שאינם שכירים, הפנו מצביאים תשומת לב לצורך בטיפול במורל כגורם חשוב במלחמה. מקובל לראות בנפוליאון את הראשון שניסח זאת (נפוליאון "אמרות המלחמה" מס' 58): "תכונה ראשונה במעלה של חייל היא הסבלות. בזמן תשישות ומחסור, אומץ הלב אינו בא אלא במקום השני. הסבל, העוני והמחסור הם בית הספר הטוב יותר לחייל". בין הוגי הדעות הצבאיים בעת החדשה, שטיפל בסוגייה הזאת ביסודיות ובהרחבה, היה פון קלאובין, שראה בה את המפתח להבנת הצלחותיו של נפוליאון בשדה הקרב. אחריו ניסח זאת הוגה דעות צרפתי בשם ארדן די פיק: "המערכה היא היעד הסופי של הצבאות, והאדם הוא המכשיר העיקרי במערכה. שום דבר הנוגע לצבא, כוח האדם, הארגון, המשמעת והטקטיקה שכולם קשורים אלה באלה כאצבעותיה של יד אחת, לא יתואר תיאור משכנע אלא אם הוא מבוסס על ידיעה מדויקת של המכשיר העיקרי, קרי האדם, מצב רוחו והמורל שלו בשעת הקרב". ובניסוחו של אלוף משה בריל ("מרכבות הפלדה" עמ' 442): "רוח לחימה היא עוצמה ונכונות נפשית של הגייסות והמפקדים לבצע את משימותיהם... המפקדים חייבים להתמסר לחיסון הלוחמים ולהכשרתם הנפשית באותה מידה של יסודיות שבה הם מטפלים בבעיה טקטית מבצעית. פיתוח מידות הנפש ורוח הלחימה של הלוחם והמפקד מהווים בסיס ותנאי למימוש מוצלח של כל שאר מרכיבי האיכות, למרות שלא ניתן למדוד במדויק את היחס שבין הגורם הרוחני איכותי ובין התומרי איכותי במלחמה. המטען הנפשי יונק את עצמתו מלימוד ההיסטוריה והמסורת הלאומית... כדי למצות את המרב מהלוחמים ומהמפקדים שלנו, עלינו לטפח את סגולותיהם האישיות לפחות כמו דאגתנו לאספקת ציוד ואמל"ח חדיש ומתקדם לגייסות".

²⁵ כמו שירת הים ושירת דבורה. וע"י בגמ' פסחים קי"ז ע"א: "אמר רב יהודה אמר שמואל: שיר שבתורה, משה וישראל אמרוהו בשעה שעלו מן הים. והלל זה מי אמרו: נביאים שביניהן תקנו להן לישראל, שיהו אומרין אותו על כל פרק ופרק ועל כל צרה וצרה שלא תבא עליהן, ולכשנגאלין אומרים אותו על גאולתן". וברש"י (שם): "שיר שבתורה, אז ישיר משה. 'ועל כל צרה שלא תבא עליהם', לישנא מעליא הוא דנקט, כלומר שאם חס ושלום תבוא צרה עליהן ויושעו ממנה, 'אומרים אותו על גאולתן', כגון חנוכה". וכך מבאר הנצי"ב ברינה של תורה (ד' ח'): "איתי מלבנון כלה, עתה בא המשורר ברוה"ק לספר בשבח ישראל בשום ממלחמה בהצלחה בשיר ותודה לבית ה"י. וכן שם (פס' ט"ז): "עורי צפון ובואי תימן, אחרי השיר בשם הקב"ה אל השבים ממלחמה בשלום, בא ברוה"ק דברי העדה הבאים בית ה' ומביאים תודה בתפילה וענוה כמו שיבואר".

מבנה צבא ישראל

ד. מבנה צבא ישראל

התרשים דלהלן ממחיש את העקרונות המנחים באירגון ובבניין הכה בצבא ישראל לפי פירושו של הנצי"ב. החלק השמאלי של התרשים, מתאר את המאמץ הצבאי, הפיזי, ובכך לא ניכר לכאורה ההבדל בין אירגון צבא ישראל לבין אירגון צבאי אוניברסלי. החלק הימני של התרשים, מבליט את המסגרות של "המאמץ הרוחני", שבו מתייחד צבא ישראל משאר צבאות העולם. בתרשים מומחש השילוב הייחודי בין המאמץ הצבאי, הפיזי, לבין המאמץ הרוחני, בשעת הקרב. למרות שאלו שני מאמצים עצמאיים, מקבילים, הם משתלבים יחד, כדי להשפיע על תוצאות המלחמה. למאמץ הרוחני יש גם השפעה על איכותו של המאמץ הצבאי הפיזי, בכך שהוא משפיע על "רוח הלחימה" של הלוחם. בפירושו מתייחס הנצי"ב למאפיינים ולתפקידים של כל מסגרת משנה בצבא ישראל, ולתפקיד הסנהדרין בתחום קביעת המדיניות (הציטטות הן מתוך הפירוש).

1. יעוץ אסטרטגי ורוחני:

"ידוע דעיני העדה המה הסנהדרין". הסנהדרין היה המוסד הרוחני העליון. כזוה היה שותף במאמץ המלחמתי במספר תחומים: א. היה מעורב באישור היציאה למלחמת הרשות²⁶, היה עליו לשקול את הצידוק למלחמה ואת סיכוייה. ב. לפי הנצי"ב, השגחה על מיון הלוחמים על פי אמות מידה רוחניות מוסריות:

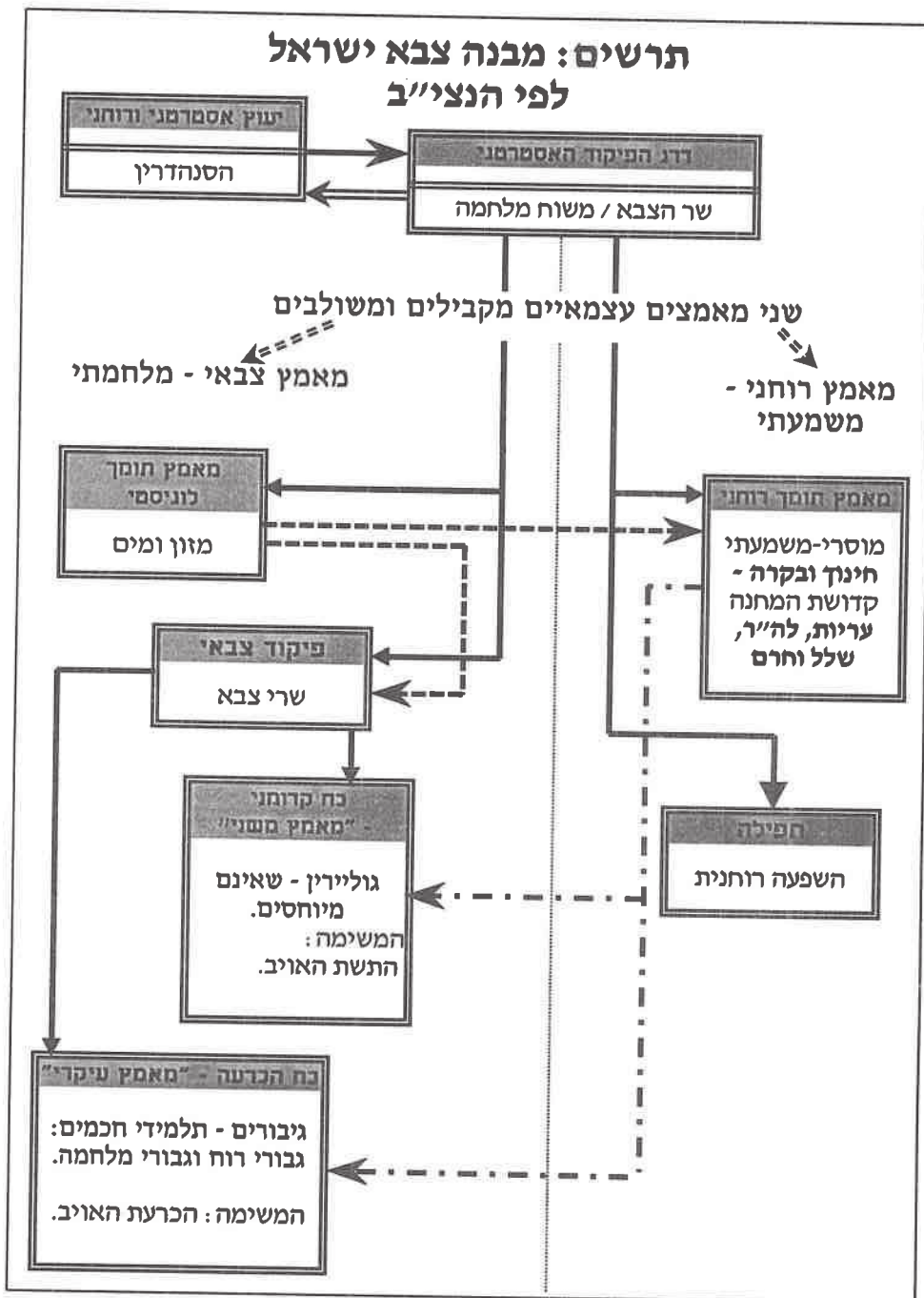
כך הגולייירין הללו מגדלי בלורית ומהלכין בגאווה ופריצות, ולא היו מניחים אותם לירד במלחמה עד שהיו בודקין אותן ע"פ סנהדרין.

הסנהדרין בוחנים את שאלת האפשרות וסיכויי המלחמה כ"בית דין", ונותנים את הגושפנקא להחלטות המלך²⁷. הפניה אליהם, כסמכות הרוחנית הבכירה בעם, לקבלת הנחיות תורניות לקראת המלחמה²⁸, מביאה לידי ביטוי את העיקרון

²⁶ ובמשנה בסנהדרין ב' ע"א: "...אין מוציאין למלחמת הרשות אלא על פי בית דין של שבעים ואחד". ובגמ' שם ט"ז ע"א: "אין מוציאין כו': מנא הני מילי... אמר להם לכו פשטו ידיכם בגדוד מיד יועצין באחיתופל ונמלכין בסנהדרין ושואלין באורים ותומים". וברשי"י שם משמע שהיו נמלכין בהם ומתייעצים אם לצאת למלחמה: "ודילמא - הא דקא מזכר קרא בסנהדרי גדולה משום שאילת אורים ותומים הוא אתא, לאשמעינן דנשאלין לסנהדרין באורים ותומים, וכן למלך, וכן למשוח מלחמה, אבל לא להדיוט, ולעולם לעניין לצאת למלחמה יוצאין בלא רשות סנהדרי: ...ונמלכין בסנהדרין - נוטלין רשות מהן, והיינו מתנייתין". אמנם בסוגייה המקבילה בברכות (ג' ע"ב) מפרש שההתייעצות נועדה "כדי שיתפללו עליהם". ובבאור השינוי ע"י ב"מרגליות היס" על סנהדרין (כ"ב ו"ג). הרמב"ם (הלי מלכים פ"ה ה"ב) סובר שבמלחמת מצוה אין צורך להתייעץ בסנהדרין.

²⁷ ע"י במאירי בסנהדרין (ט"ז ע"א) שמשמע ממנו, שללא נטילת רשות מסנהדרין אין ביכולת המלך לכפות על העם לצאת למלחמת הרשות.

²⁸ וע"י במהרש"א בסנהדרין (שם) שפירש, שההתייעצות נועדה כדי לברר ולקבל הנחיות כיצד יש לקיים את המלחמה על פי התורה.

מבנה צבא ישראל

שהמאמץ המלחמתי בעם ישראל, הוא שילוב של המאמץ הצבאי הפיסי עם המאמץ הרוחני.

2. משוח מלחמה:

"והוא משוח מלחמה, גבוה מכולם". יתרונו הוא בכך שיש לו יכולת להביט מעל המערכה, ולראות את התמונה המערכתית כולה. בדברי הנצי"ב לא נתבאר אם כוונתו ב"משוח המלחמה", היא על "כהן משוח מלחמה" או על שר צבא ישראל, כפי שמביא בסוף דבריו: "כמו שאמרו על יואב שר הצבא", שלא היה כהן משוח מלחמה. על תפקידו של "כהן משוח מלחמה" נחלקו, האם היה רק בעל תפקיד רוחני, והיה מדבר עם הלוחמים לפני המלחמה כדי להגביר את ה"מורל" ו"רוח הלחימה", אבל לא היה שותף בהנהגתה בפועל (תפקידו של שר הצבא), או שהיה אסטרטג ומצביא על, שאף נטל חלק בתכנון ובפקוד על המערכה²⁹.

²⁹ במדכי בגיטין ס"י תל"ב משמע שלא היה יוצא ממש למלחמה אלא לאחר שהיה מסיים דבריו חוזר לביתו.

ובספר המצוות להרמב"ם (עשה קצ"א): "ויאמר בתוכחתו הלשון הנזכר בתורה ויוסיף על זה מאמרים יעוררו העם למלחמה, ויביאם להסתכן בנפשם לעזור דת' ולשמרה, ולהנקם מהסכלים בה המפסידים יושר המדינות, והוא אמרו ית' והיה כקרבכם אל המלחמה ונגש הכהן ודבר אל העם". גם מדבריו של הרמב"ם משמע לכאורה, שהוא מוסיף, אולם לא משמע שהוא מנהיג את המלחמה.

ע"י ב"לאור ההלכה" של הרב ז"ן, המלחמה, עמ' ל"ז, בשם מחבר ספר "הר אפרים" על הוריות סימן י"ח, שדן לגבי אישיותו של המשוח מלחמה, וכתב שיש לו שני תפקידים, האחד, לדבר עם העם, והשני, לפקד על העם בשעת מלחמה. כשראו לעשות שני התפקידים הרי זה מתמלא ע"י אדם אחד, וכשאין ראוי מתמלא ע"י שני אנשים שונים, והמשוח שמנהל את המלחמה יכול אף בזר. אולם הרב ז"ן דוחה שם את דבריו. וע"ע שם בעמ' ל"ה גם מביא את דבריו של ר' אברהם הרופא בעל "שלטי הגיבורים", המבוססים על דברי הרמב"ם בספר המצוות, שם מתאר כיצד הכהן משוח המלחמה מדין את העם בפרוטרוט לקראת המלחמה, מורה לעם להכין את הארטילריה הכבדה והבינונית ("המוסקיטוני"), את חמרי הנפץ הדרושים (בפרטי פרטים, כולל שמות החומרים) וכן את פקודת ההיערכות - היכן עליהם למקם את כוחותיהם.

וב"ערוך השולחן העתיד" (הלי מלכים סימן ע"ו א') מדייק מהרמב"ם: "משמע מלשונו דעיקר ההתמנות הוא כדי שידבר אל העם בשעת המלחמה, ודבר תימא הוא דכפי הנראה עיקר משיחתו להנהגת המלחמה והכי משמע להדיא בספ"ז דיומא וברש"י שם, ואולי כוונתו ג"כ כעין זה שמושחין אותו לדבר אל העם ואח"כ ילך וינהיג המלחמה, והן אמת דשרי צבאות לא היו כהנים כמבואר מיואב בן צרויה ואחיו ואבנר, אבל ראש המנהיג היה המשוח מלחמה, שהרי דרשו שם: וכל ישראל אתו - זה משוח מלחמה, שעמו היו כל ישראל. ובודאי היה אצל הארון שהוליכו במלחמה כמו שמצינו בבני עלי שהיו אצל הארון, ולכן נלע"ד כמ"ש". כלומר שלכהן משוח מלחמה היה תפקיד ברמה של קביעת המטרות האסטרטגיות, ושר הצבא היה מנהל את הקרב בפועל. וכן הוא כותב (בהל' כלי המקדש ס"י כ"ג י"ח) שמסיבה זו תפקיד זה אינו עובר בירושה: "ויש להבין, דבאמת מה נשתנה משוח מלחמה מכל ההתמנות. ונ"ל, דהטעם דכל ההתמנות עיקרה הכבוד וכמעט שכל אדם ראוי לכך, אלא שהתפרש בפחות ויותר, ולכן אם רק הן ממלא מקום אביו ביראה ראוי לכך, אבל משוח מלחמה דעיקרו הוא הידיעה בטכסיסי המלחמה ובה צריך חכמה גדולה ואם ישמש בזה מי שאינו ראוי לזה יאבד המלחמה ולכן אינה בירושה וממנין הראוי לכך, ואם הן באמת ראוי לכך ממנין אותו ולא בשביל הירושה, ולכן נ"ל ברור גם לענין ירושת הרבנות, דלא שייך ירושה אם אין הן ממלא מקום אביו בתורה ויראה, מפני דעיקר הרבנות הוי גדלו בתורה והוי דינו כמשוח מלחמה ואין בזה שום ירושה, והנהוגים בזה דין ירושה

הרב אליעזר שנוולד

"כהן משוח המלחמה" מייצג באישיותו את המורכבות של המלחמה בתפיסת היהדות. לניהול שני מאמצים מקבילים: צבאי ורוחני, יש צורך באישיות תואמת, המשלבת בתוכה את שני המרכיבים הללו בצורה אופטימלית, ובכך היא גם דוגמה לדרגים הכפופים תחתיה.

ובכל אלו היה שר משוח מלחמה מצויין, בתורה ובג"ח ובצדקה, כמו שאמרו על יואב שר הצבא, שהיה ראש הסנהדרין ומהנה לת"ח הרבה, כדאי פ' נגמר הדין עה"פ: זיואב יהיה את שאר העיר, וע"ז בא השבט, דצוארך נמשל למגדל דוד, מבונה בכל מידה טובה וכל שלמי הגבורים תלויים בו.

3. שרי הצבא:

הדרג הפוקד היה ערוך בצורה מידרגית³⁰, תפקידם של שרי הצבא להוציא אל הפועל את התכנית הצבאית בתחום אחריותם. היכולות הנדרשות מהם בתחום הצבא, קשורות בעיקר לקריאת תמונת הקרב, כדי לתת תשובה מבצעית הולמת:

דקה, הוא המשל על שרי צבאות המלחמה אשר עיניהם משוטטות בעומק המלחמה בעצה ותבונה, ועליהם להשגיח ביותר אנה יעמוד זה הגדוד ואנה יעבור למקום אחר. ומי שעמוק במחשבה בהרגשה יתרה רקותיו בולטות ביותר. ע"ז בא השבט כפלה הרימוני כחצי הרימון כך היה בולט רקתך.

התכונה העיקרית של שרי הצבא, קשורה ליכולת ההתמודדות עם דינמיות שדה הקרב, עם הגמישות המחשבתית שמאפשרת שינוי התכנית בהתאם להתפתחויות, ל"דבקות במשימה לאור המטרה" ולא ל"דבקות בתכנית"³¹:

מכבים נרה של תורה ועתידיים ליתן את הדין. ועיי עוד ברשימי ביומא ע"ג ע"ב שפירש: "וכל בני ישראל איתו - מי שכל בני ישראל איתו לצאת למלחמה אחריו". משמע שיוצאים למלחמה אחרי משוח מלחמה.³⁰ ועיי שמואל ב', י"ח א-ב': "ויפקד דוד את העם אשר אתו וישם עליהם שרי אלפים ושרי מאות. וישלח דוד את העם השלשית ביד יואב והשלשית ביד אבישי בן צרויה אחי יואב והשלשית ביד אתי הגתי וגו'". על מידרגיות הפיקוד, שמבטיחה את התממשות התכנית של הפיקוד העליון, יש לעיין בדבריו של הנצי"ב זצ"ל, בבאורו הנפלא ב"העמק דבר" שמות ט"ו א' על הפסוק: "סוס ורוכבו רמה ביס". וז"ל: "זהו תמצית השירה כמובן משירת הנשים. והעניין דבמשמעות סוס ורוכבו נכלל הכל (כלומר כל צבא מצרים א.ש.). דכמו הסוס המוכן למלחמה נשמע לרוכבו, כך האיש חיל הוא כסוס לאדוניו להתהלך באש ובמים, והגדול ממנו הוא כסוס לשר האלף, ושר האלף לראש שרי צבאות עד פרעה עצמו. וגם נכלל בזה השר העליון הרוכב על המערכה העליונה של פרעה, ולאותו השר העליון, הרי כל המערכה נחשבת כסוס, וכל אלה רמה ביס".

³¹ עקרונות הלחימה שלמד הנצי"ב מפסוקי שיר השירים, מלמדים על תיכוס והבנת תורת הלחימה בצורה מעמיקה ע"י תלמיד חכם במלא מובן המילה. חלק מעקרונות אלה נחשבים כיום בין החדשניים בתחום תורת הלחימה, הפיקוד והשליטה.

מבנה צבא ישראל

והמשיל ביותר בפרי הרימון, משום שהרימון מלא גרעינים לחים, וכשמרכיבים אותו הגרעינים מתחלפים ממקום למקום, כך הרעיונות של שרי צבאות מתחלפים לפי דבר המלחמה שמשתנה משעה לשעה.

מעניינת האבחנה בצורך בבקרה על הגוללירין, יותר מאשר בבקרה על הגיבורים (ההבדל ביניהם יתבאר בהמשך):

וכל השגחה יתרה היה נדרש לאנשי חיל הקטנים שאין בהם דעת מעצמם להנחיג סדרי מלחמה... שכבר ביארנו שהן המה הגוללירין ההדיוטים שבמלחמה, משא"כ הגיבורים שהיו משכילים בעצמם ולא היו נדרשים השרים להעמיק מחשבה בעבורם.

4. גוללירין וגיבורים:

תפקיד הגוללירין קשור לעקרונות המלחמה. כח צבאי צריך להיות בנוי מכמה שכבות, כח קדומני וכח בעומק. לא יהיה נכון להשקיע את כל הכח בבת אחת ובמקום אחד, ולשחוק אותו³². בקרב התקפה, דרוש העומק כדי לאפשר לכח עתודה רענן שעדיין לא השתתף בלחימה להשתלב בלחימה בעיתוי הנכון. בעידן של קרב פנים אל פנים בטווחים קצרים, נועדו הגוללירין כדי להתיש את האויב, להבקיע את מערכיו, ולאפשר לגיבורים, ככח ההכרעה, להנחית את מכת המחץ על האויב.

הגוללירין היו מתגרין תחילה להחליש את שכנגדם³³ ואח"כ היו הגבורין מנצחין³⁴.

בלחימה בעלת אופי ייחודי כמו של צבא ישראל מוינו הלוחמים על פי כישוריהם הצבאיים ועל פי מדרגתם הרוחנית³⁵:

³² עקרון זה מצאנו אצל יעקב בהערכותו למלחמה נגד עשיו בשני מחנות: קידמי ועורפי, באומרו (בראשית ל"ב ט'): "ויאמר אם יבוא עשו אל המחנה האחת והכהו והיה המחנה הנשאר לפליטה".

³³ בגמ' נזיר ס"ו ע"ב: "והתניא רבי יוסי אומר גדול העונה אמן יותר מן המברך, וא"ל רבי נהוראי השמים כך הוא, תדע שהרי גוללירים מתגרין במלחמה וגבורים נוצחין". וברש"י שם: "שהרי גוללירין, חלשין מתגרין במלחמה תחלה ואחר כך גבורים באין ונוצחין". ובמאירי שם: "ודרך משל אמרו 'שהרי גוללירין' ר"ל עבדים ורגליים מתגרין תחלה במלחמה וגבורים באין לסוף ומנצחין".

³⁴ ובתוס' נזיר שם סב"ד שהגיבורים היו ה"פרשים": "גוללירין מתגרין וגבורים מנצחין. הפרשים הבאים אחרי כן ושם נצחון המלחמה על הפרשים הגומרין". מעניין לציין את תפקידם ההיסטורי של הפרשים בקרב. נפוליאון כותב ("אמרות המלחמה" מס' 51): "תפקידם של הפרשים הוא להמשיך בתנופת הניצחון, ולמנוע את האויב המוכה מלהיערך מחדש". כלומר תפקידם של הפרשים היה ל"ניצל הצלחה" באמצעות רדיפה מהירה של האויב המוכה. היורש המודרני של הפרשים דאז, בעל הניידות והמהירות הוא חיל השריון, ולעיתים חיל האויר.

³⁵ בקשר למידת יחוסם של הגיבורים לעומת הגוללירין ע"י במשנה קידושין ע"ו ע"א: "וכל שהוחזקו אבותיו משוטרי הרבים וגבאי צדקה - משיאין לכהונה ואין צריך לבדוק אחריהן. רבי יוסי אומר: אף מי שהיה חתום עד בערכי הישנה של ציפורי. רבי חנינא בן אנטיגנוס אומר: אף מי שהיה מוכתב באסטרטיא של מלך". ובגמ' (ע"ו ע"ב): "רבי חנינא בן אנטיגנוס וכו'. אומר רב יהודה אמר שמואל: בחיילות של בית

הרב אליעזר שנוולד

גולירין המה הדיומים כלשון תוספתא סוכה (פי"ג): 'ולא ספנוהו מפני שהוא גוליר', פי' הדיומ, והמה בחורים מגדלי בלורית אחורי ערפם, כדאיתא שלהי מסכת קידושין (דף ט"ו ע"א): 'ארבע מאות ילדים היו לדוד וכולם מגדלי בלורית כו', ואע"ג דמסיק הגמ' שם שהיו לבעותי בעלמא, פי' בגמ' שם שהוא משום שלא היו מיוחסים, אבל אם היו ממוחסי ישראל היו יורדי מלחמה, אע"ג שלא היו בני תורה ולא היו עמוסים ביראת ה' כדרך מגדלי בלורית, אבל רק היו מתגרין תחילה להחליש את שכנגדם, ואח"כ היו הגבורין מנצחין. לעומת ה"גולירין" היו ה"גיבורים"³⁶, "המאמץ העיקרי" שהכריע את המלחמה. הנצי"ב מצביע על התאמה שהיתה קיימת בצבא ישראל, בין היכולת הרוחנית ובין היכולת הצבאית:

והנה איתא שלהי מסכת נזיר: 'גולירין מתגרין וגיבורים מנצחין, ואח"כ היו הגבורין מנצחין, המה כולם צדיקים וגדולי תורה וחשובים בישראל כידוע בימי דוד'³⁷...

'שניך' היינו גבורי המלחמה, שהם עיקר המנצחים, מש"ה נמשל לשיניים האוכלים את הבא להם... 'שעלו מן הרחצה', עדר היקר הזה שבעליו מתעשר מצמר, רוחצים אותם לפני הגיזה. ובא הנמשל, שגבורים הללו כולם צדיקים ורחצו בתשובה על איזה עוונות, כלשון המקרא בישעיהו א': 'רחצו הזכו', והכי פירשו במדרש ע"ז המקרא, שהיו בעלי המלחמה בישראל נוהרין אפי' במצוות קלות ולא הקדימו תפילין של ראש לשל יד.

בגלל תפקידם החשוב זכה כל אחד מהגיבורים לחשיבות בפני עצמו:

דוד. אמר רב יוסף: מאי קרא? (דה"א ז' מ'): 'והתיחשם בצבא במלחמה'. וטעמא מאי? אמר רב יהודה אמר רב: כדי שתהא זכותן וזכות אבותם מסייעתן. והאיכא (שמואל ב', כ"ג ל"ז): 'צלק העמוניי, מאי לאו דאתי מעמון! לא, דיתיב בעמון. והאיכא (שמואל ב', כ"ג ל"ט): 'אוריה החתיי, מאי לאו דאתי מחת! לא, דיתיב בחת. והאיכא (שמואל ב', ט"ו י"ט): 'אתי הגיתיי! וכי תימא, הכי נמי דיתיב בגת, והא אמר רב נחמן: אתי הגיתי בא ובטלה! ועוד, אמר רב יהודה אמר רב: ארבע מאות ילדים היו לו לדוד, וכולם בני יפת תואר היו, וכולם מסתפרים קומי ומגדלים בלורית היו, וכולם יושבים בקרונות של זהב והיו מהלכים בראשי גייסות, והן הן בעלי אגרופים של בית דוד! דאזלי לבעותי עלמא'.
וברשי"י שם: 'בחיילות של בית דוד - שהיו באים בחלוקה חדש וחדש וחוזרין חלילה. והוא לשון איסטרטיא, וכותבין בשמות משפחת פלוני ופלוני בחדש פלוני והיו זהירין לייחסן מכל מום כדמפרש שתשיעם זכות אבותם במלחמה כו'. מסתפרים קומי ומגדלי בלורית - מאחורי ערפם. לבעותי עלמא - אבל לא היו יורדין בתוך המלחמה עם ישראל'.

³⁶ כנראה על פי שמואל ב', כ"ג ח': 'אלה שמות הגברים אשר לדוד ישב בשבת תחכמי ראש השלשי הוא עדינו העצני על שמנה מאות חלל בפעם אחת'. כל אחד מגיבורים אלה ידוע גם במעלותיו הרוחניות.
³⁷ על פי עקרון זה באר גם ב"העמק דבר" שמות י"ז ט': 'בחר לנו אנשים, גיבורים כדרך מלחמה בדרך הטבע. ובתרגום יונתן איתא "אלו בעלי פיקודיא", היינו גיבורים במלחמתה של תורה, שהמה מסוגלים בייחוד למלחמה טבעית כמו שכתבתי כמה פעמים'.

מבנה צבא ישראל

'כעדר הקצובות'. כעדר חשוב, שקצוב ביותר כמה יהיו בעדר, כך אותו חיל חלוצי המלחמה היו נמנים בהשגחה יתירה, כמה יהיו בכל לגיון וכמה יעמדו כאן וכמה יעברו למקום אחר.

הגיבוש המבצעי, חלוקת הנטל וה"רעות" בין הלוחמים בתוך המסגרת של ה"גיבורים", תרמה ליכולתם לעמוד במשימות המוטלות עליהם:

'שכלם מתאימות'. הדר השניים באדם, כאשר המה שווים בעמידתם, שלא יהיה אחד יוצא ואחד נכנס, אחד גדול ואחד קטן, אלא כתואמים. וגם שיהיו כולם בריאים ועושים מלאכתם, ולא במלים כשכול שאינו עושה פרי. וכך שבח הנמשל, דבעלי מלחמה כמה 'כולם מתאימות', בלי גאווה ויציאה לחוץ מודעת חבריו, שזה מכשול גדול במלחמה, אלא כולם באגודה אחת. 'ושכלה אין בהם', אין בהם מתעצלים ומחביאים עצמם מליירד לעומק המלחמה, וכמו שאמר ישעיה הנביא סי' מ"ב בחסרון יורדי מלחמה: 'הפח בחורים כולם ובבתי כלאים נחבאו, היו לבו וגו', פי', שכל בחור למלחמה הפח, כמו יוצא מחוץ לדעת חברו, וגם התחבאו בבתי כלאים עד יעבור מועד המלחמה, ע"כ היו לבו וגו', אבל בשבח הוא להיפך, שכלם מתאימים בדעה ובמעשים, ושכולה אין בהם, שלא יהא עושה לצורך המלחמה.

הפער ביכולות שבין ה"גוללירין" ל"גיבורים", בא לידי ביטוי גם בצורך שיהיו ה"גוללירין" תחת פיקוח מקצועי הדוק של שרי הצבא, בעוד שה"גיבורים" שהיו בעלי יכולת גבוהה יותר לא נזקקו לכך:

...השגחה יתרה היה נדרש לאנשי חיל הקמנים, שאין בהם דעת מעצמם להנהיג סדרי מלחמה משי"ה כתיב: 'מבעד לצמתך'. שכבר ביארנו שהן המה הגוללירין ההדיומים שבמלחמה, משא"כ הגבורים שהיו משכילים בעצמם, ולא היו נדרשים השרים להעמיק מחשבה בעבורם.

הרב קוק זצ"ל, תלמידו המובהק של הנצי"ב, מבאר מהי היכולת האישית שנדרשת מן הלוחם לאור העקרון של "הדבקות במשימה לאור המטרה". הלוחם צריך להיות דבק במשימה, מחד, ובעל יכולת של גמישות חשיבתית ועצמאית, מאידך, כדי להתגבר על השנויים הדינמיים בשדה הקרב. לוחם שכזה אינו נזקק להשגחה ופיקוח הדוקים כל כך³⁸:

כמו הצבא שצריך שיהיה כולו מסודר על פי רצון המלך, כפי משטרו של שר הצבא. אבל שמירת הסדר, מונח גם כן בשכלו ויכולתו של כל יחיד מהצבא מצדו, על פי רצון המצביא. והיתרון שיש בזה, מה שכל אחד מהמסודרים הכלליים יש לו כוח ושכל לשמור הסדר, הוא שאפילו אם יודמנו

³⁸ "עין איה" ברכות פ"ה ע"א עמ' 135.

הרב אליעזר שנוולד

כמה שינויים בצבא, כמו אם יבא גדוד חדש או איש חדש במערכה או יסולק אחד מהם, אם היו המסודרים טבעיים שאינם כלל בעלי שכל ויכולת להבין לסדר עצמם במערכה לרגלי כל שינוי או תיפסד כל המערכה, אבל כיון שיש להם שכל והכרה בפרטיות לכונן אל סידור הכללי, אז כל דבר חדש שבא במערכה אינו משנה את הסדר, כי מיד הם מסתדרים ע"פ התנאי החדש.

5. תמיכה לוגיסטית:

לא בכל הצבאות בימי קדם היתה דאגה מאורגנת ומרוכזת, לאספקה לוגיסטית עבור החיילים. כל חייל דאג למזונו, ולעיתים היה בוזז את מזונו מהאוכלוסיה הכבושה:

עוד היו אנשים מיוחדים להעמיד מזון ומים לצורך בעלי המלחמה, כדאיתא בפ' משוח מלחמה.

תשומת הלב, שניתנה לאספקת המזון ללוחמים, מבטאת במידה מרובה את הדאגה ללוחם, בד בבד עם השאיפה, לקיים את המערכת הצבאית בצורה המושלמת גם במאמצי התמיכה ולא רק במאמצי הלחימה.

'שערך', אלו המספקים מים ומזון, דכמו שהשער נראה כמותרות לאדם ואינו בא אלא להגן מחמה וצינה, ככה זו הכת אינם עושין במלחמה כלל, ולא באו אלא להגן עליהם למלאות מחסורם.

לעיתים, כשתשומת הלב מופנית למאמץ המלחמתי והרוחני, לא ניתן לתת תשומת לב מספקת לאיכות האספקה והמזון:

כעדר העזים המה משפיעין צרכי בעלי המלחמה, כעדר העזים, דבימי הנביאים הראשונים היה עיקר מזון האדם חלב עזים כדכתיב בס' משלי: זדי חלב עזים ללחמך, וישי שלח לשר האלף עשרת חריצי החלב, מש"ה המשיל זה הכת המספקת בשקידה יפה כעדר העזים שמספיקים הרבה חלב.

שגלשו מהר גלעד, דשם מרעה יפה ומרבה חלב כדאיתא ביומא (פ"ד): עזים היו לאבא בהרי מכבר, והוא בגלעד, דתרגום ירושלמי על ארץ יעזר ארעא מכבר, ויעזר הוא ארץ הגלעד. והיינו השבח דכ"ב שקדו על צרכי יוצאי מלחמה להספיק להם כעדר העזים שגלשו מהרי גלעד, שהם מעמידים הרבה חלב.

בצבא ישראל, המשלב בתוכו את המאמץ הרוחני ביחד עם המאמץ הצבאי, יש לשים לב שגם תחום זה, של תנאי השרות ללוחם, יזכה לתשומת לב נאותה.

מבנה צבא ישראל

6. מאמץ תמיכה רוחני:

השכינה שורה בקרב מחנה ישראל, ומשפיעה על תוצאות הקרב. בשל כך, יש להקפיד על שמירת הקדושה במחנה. בעידן הקדום, המלחמה היתה מלחמת "פנים אל פנים", והנשק העיקרי היה החרב. הלוחם הכה ודקר באויבו עד צאת נשמתו. חשיפה של האדם למראות כאלה, משפיעה על הלכי נפשו. יש בכך סכנה שחיי אדם יהיו זולים בעיניו, וכן גם כל ערך אחר. לכן נדרשת הקפדה יתירה על רמת המוסר והקודש של המחנה.

אחד מהמרכיבים של כל צבא, הוא הגוף שעוסק במשמעת ואכיפה. צבא שאינו שומר על משמעת נאותה, מאבד את יכולתו לתפקד ולבצע משימות תחת אש. הגוף שממונה על המשמעת, עוסק באכיפה של החוקים ושל המוסר במחנה. בצבא ישראל, מותאם גוף זה לתפיסתו הרוחנית הייחודית.

עוד היו אנשים, מוזהרין ומשגיחים על יוצאי מלחמה, שלא יהיה בהם חטא המסיר השראת שכינה בקרבם³⁹, כמו עוון עריות⁴⁰ ולשה"ר ח"ו, כדכתיב (דברים פרק כ"ג): 'כי תצא למלחמה וגו' ונשמרת מכל דבר רע', ואיתא בכתובות (פרק ד') שהוא אוהרה על לשון הרע. ואע"ג שאוהרה זו בכל זמן, מכ"ט היו יותר מוזהרים בשעת מלחמה, שהוא מסלק את השכינה ומסכן את ישראל... וכך היו מוזהרין ביותר שלא יהיו נכשלים בחרם, כמו לאסוף עבודה זרה של כסף וזהב קודם כיטול, וחרם הוא מסיר השכינה כמאמר ה' ליהושע בשעה שמעל עכן בחרם: 'חרם בקרבך ישראל לא תוכל לקום לפני

³⁹ על חומרת ניבול הפה ועל השפעתו על תוצאות הקרב ניתן ללמוד מדברי חז"ל בגמ' שבת ל"ג ע"א: "בעון נבלות פה צרות רבות, וגזירות קשות מתחדשות, ובחורי שונאי ישראל מתים, יתומים ואלמנות צועקין ואינן נענין, שנאמר (ישעיהו ט'): 'על כן על בחוריו לא ישמח ה' ואת יתמיו ואת אלמנותיו לא ירחם כי כלו חנף ומרע וכל פה דבר נבלה בכל זאת לא שב אפו ועוד ידו נטויה'. מאי יעוד ידו נטויה? אמר רבי חנן בר רבא: הכל יודעין כלה למה נכנסה לחופה, אלא כל המנבל פיו אפילו חותמין עליו גזר דין של שבעים שנה לטובה, הופכין עליו לרעה... רב נחמן בר יצחק אמר: אף שומע ושותק, שנאמר (משלי כ"ב): 'זעום ה' יפל שם...'. וכן אומרים חז"ל במדרש (רבה ויקרא פרשה כ"ד ז'): "ולא יראה בך ערות דבר" - ערות דבור, ר' שמואל בר נחמן אמר זה נבול הפה".

⁴⁰ ובמדרש (ילקוט שמעוני כי-תצא רמז תתקל"ד): "ולא יראה בך ערות דבר, מלמד שהעריות מסלקות את השכינה". וברמב"ן דברים פרק כ"ג י"ד: "ונשמרת מכל דבר רע... וגם זה מן הטעם שפירשנו, כי מלבד האוהרה שבאו באלה העבירות החמורות יוסיף לאו במחנה שנשמר בו מכל אלו העבירות, שלא תסתלק השכינה מישראל אשר שם, כאשר אמר: 'כי ה' אלהיך מתהלך בקרב מחנך', והנה העושה העבירות הגדולות במחנה, כאותם שכתוב בהם (ירמיה ז' ל'): 'ישמו שקוציהם בבית אשר נקרא שמי עליו לטמאוי'. ועוד, שלא יגברו עלינו האויבים אם נעשה כמעשים הגורמים להם שיגלו מפנינו, וזהו 'ולתת אויביך לפניך', והוסיפו בו לשון הרע, כדי שלא ירבו ביניהם מחלוקות, ויכו ביניהם מכה רבה מאד יותר מן האויבים. ועל דרך הפשט, הזהיר בבעל המקרה לצאת מכל המחנה מפני הטעם הנזכר שהשם מתהלך עמנו להושיענו והמחנה קדוש, ושיהיה לבנו מתכוון להקב"ה ונוחיל לישועתו ולא נסמוך בזרוע בשר. וכן הטעם בכסוי הצואה, כי המחנה כולו כמקדש ה'... אם כן גם זו אוהרה, כפל אותה במחנה שלא יהיה הכל מופקר כמחנות הגוים. וגם אלו מצוות מבוררות".

הרב אליעזר שנוולד

אויביך עד הסירכם החרם מקרבכם... ועל כל אלה היו מעמידים משגיחים
שלא יהיו נכשלים בזה.

האחראים על מאמץ התמיכה הרוחנית בתחום השמירה על המוסר נמשלו לחוט,
משום שמשימתם מקשרת כחוט בין השכינה למחנה הצבא:

'כחוט השני שפתותיך', אנשים המיוחדים לדיבור היוצא חוץ לשפה,
נמשלו לחוט השני. והמה שני אופנים, האחד, המיוחדים לתפלה לפני ה',
השני, מיוחדים למוסר ותוכחה לבני אדם, ושני בעלי שפה אלה נתברכו כחוט
השני... ובעלי המוסר והתוכחה נמשלו לשני, שהוא נופל על פני האוחז אותו
האדמימות, כמש"כ התוס' כתובות (דף ע"ב ע"ב) בד"ה 'וזה ורד נגד פניה',
ומש"כ בס' בראשית ל"א מקרא ל' דמרומו הכי במקרא, ובעלי אותה הכת
המוכחים מאדימים באזהרתם את פני בעלי המלחמה, שיהיו מוזהרים הרבה
בשעת מלחמה שעליהם תלוי עין ישראל, וכיחוד נשתבחו שני בעלי השפה
הללו לחוט השני.

האנשים שהתמנו למשימת הפיקוח על אמות מידה מוסריות וקדושה, היו
צריכים להתאים לכך בתכונותיהם האישיות, כדי שתוכחתם תתקבל ע"י הלוחמים.
אין אפשרות למשטרת מוסר צבאית שתכפה כללי מוסר, אם האחראים עצמם אינם
מהווים דוגמה אישית.

'ומדברך נאווה'. אותם האנשים בעצמם היו נזהרים מאוד בכל פרט ובכל
דבר שבקדושה ובמדות תרומיות בין אדם לחברו, אלו, כדי שיהיו ראויים
שתתקבל תפלתם, ואלו, כדי שיהיו מוכשרים לתוכחה עד שלא יוכל אדם
לומר להם טול קורה מכין עיניך, והיינו שנאמר על בעלי שפה שבישראל,
ומדברך, היינו הנהגותיך, נאווה, בכל פרט.

משימת ההשגחה על אמות מידה מוסריות כללה גם מרכיב של ענישה. בעולם
היה מקובל, שלענישה נבחרו אנשים בעלי נטייה לאכזריות חסרת רגישות אנושית.
בצבא ישראל, גם הענישה המתבקשת צריכה להעשות במידה המתאימה, כשהיא
משרתת את המטרה ולא מעבר לזה:

'שני שדייך', המה החזנים המענישין ומלקין למי שראוי להלקות, שנצרך
מאד במלחמה להעניש למי שפורע מוסר. ואיתא במסכת מכות: 'אין
מעמידים חזנים אלא חסרי כוח ויתרי מדע'. והכוונה בזה שלא יהיו כאכזרים
שרוצים במבע לעשות רע, אלא רק כמצווים ועושים. וע"כ נמשלו לשני
עפרים, שהמה רכים בשנים כעופר, בעלי כוח, שיהיו יכולים לכפותו על
העמוד. אבל תאומי צביה, שאינו מוזק, שאינו אוכל בשר כלל כדאיתא בב"ק
(פרק ב'), כן היו החזנים הללו נוחים במבעם. 'הרועים בשושנים', כמו

מבנה צבא ישראל

שהצביים אינן ניוונים מן המרף אלא רועים בעשבים שלפניהם, כך אלו המכים ועונשין אינם עושים מאומה אלא מדעת הגדולים שנמשלו לשושנים הגודרים.

7. תפילה:

העמדת מסגרת של לוחמים, שיעסקו בתפילה כחלק מהמאמץ המלחמתי, מבליטה יותר מכל את היחס הייחודי של עם ישראל לתופעת המלחמה. בכך באה לידי ביטוי האמונה כי ההצלחה בקרב אינה נובעת רק בעקבות מאמץ צבאי, אלא בעקבות מאמץ פיזי שמשולב עם מאמץ רוחני. המאמץ הרוחני כלל מספר מרכיבים, כשהעקריים הם הביטחון בה⁴¹ והתפילה.

עוד היו מעמידים אנשים מיוחדים לתפילה, והיו מתענים ומתריעים בכ"ד ברכות כמבואר במקרא: 'כי תבוא מלחמה בארצכם והרעתם בחצוצרות', ומבואר ברמב"ם (ריש הלכות תענית) פי' 'הרעתם' היינו תפילה וזעקה, והכי פירש"י ברכות (דף ד'): 'ונמליך בסנהדרין, כדי שיתפללו עליהם'. והיינו דכתיב כס' יהושע ו' מקרא כ': 'זירע העם ויתקעו בשופרות ויהי כשמוע העם את קול השופר ויריעו העם וגו'. ואינו מובן מאי 'זירע העם' דכתיב בראש, וגם התקיעה בשופרות היה לכהנים ולא לעם. אלא ה"פ, 'זירע העם', שהתפללו תחלה קודם תוקף המלחמה, ואח"כ ויתקעו הכהנים בשופרות כדבר ה' ליהושע, ועל זה תנן במסכת תענית, עננו כמו שענית ליהושע בגלגל, ופירש"י: 'במלחמת יריחו'. וכן היה במלחמת מדין ששלחו שנים עשר אלף למלחמה ושנים עשר אלף לתפילה כמבואר במדרש פרשת ממות.

⁴¹ החובה לבטוח בה' תקפה בכל עת. ישעיהו פרק כ"ו ד': 'בטחו בה' עדי עד כי ביה ה' צור עולמים', וברד"ק (שם): 'כי ביה ה' צור עולמים - כי בו ראוי לבטוח כי הוא צור העולמים וכו'. בשעת מלחמה יש קשר בין ההשגחה ובין הביטחון בה'. וכך דוד המלך בתהלים פרק כ"ז א'-ג': 'לדוד ה' אורי וישעי ממי אירא ה' מעוז חיי ממי אפחד. בקרב עלי מרעים לאכול את בשרי צרי ואויבי לי המה כשלו ונפלו. אם תחנה עלי מחנה לא יירא לבי אם תקום עלי מלחמה בזאת אני בוטח'. ובתהלים פרק קט"ו טי-י"א: 'ישראל בטח בה' עזרם ומגנם הוא. בית אהרן בטחו בה' עזרם ומגנם הוא. יראי ה' בטחו בה' עזרם ומגנם הוא'. ובמלבי"ם (שם): 'בית אהרן - ומפרש שכל שיגדל הבטחון ומעלת הבוטח כן יגדל העזר וההגנה, עד שבית אהרן - שגדול מעלתם ובטחונם מבית ישראל, כן עזרם ומגנם הוא - בעזר פרטי יתר על בית ישראל, וכן יראי ה' שגדול מעלתם מבית אהרן מצד שהם עובדים ע"י בחירתם בקדושה מופלגת יותר, יגדל עזרם ביחוד'. בדבריו של המהר"ל ב"נתיב הבטחון" פרק א' (נתיבות עולם ב' עמוד רל"א) מתבאר קשר זה: 'בספר משלי (ג'): 'בטח אל ה' בכל לבבך ואל בינתך אל תשען. שלמה המלך ע"ה רצה לומר, האדם ישים בטחונו בו ית' בטחון גמור על מה שהוא צריך, ואל ישען על בינתו לומר כי ע"י תבונתו יוכל להשתדל מה שצריך אליו, רק ישים על ה' בטחונו. כי אף שצריך לעשות כל מעשיו בחכמה ואין סומכין על הנס, מ"מ אל ישען על תבונתו בלבד לומר כי חכמתו יגרם לעשות מה שירצה, רק יבטח בהשם שהוא יוציא מחשבתו אשר חפץ לעשות אל הפעל. ואמר בטח אל ה' ולא אמר בטח בהשם כי מדבר בשעת מעשה ובאותה שעה ישים מחשבתו ובטחונו אל ה' שיהיה עמו, ודבר זה הוא כמו תפלה אל הש"י, ואלו בטחו בו נאמר על שישים האדם בטחונו בו ית' ואינו מדבר על שעת מעשה, ואל ה', ר"ל כי בשעת מעשה ישים בטחונו ומחשבתו אל הש"י שיעזור לו בכל אשר צריך להשתדל. כי כאשר בוטח בו ית' ולא ישען על תבונתו אז יעשה הש"י בקשתו'.

הרב אליעזר שוולד

השראת השכינה בקרב המחנה משפיעה על תוצאות המלחמה. השכינה תלויה במאמץ הרוחני של העם שבמחנה, ובעיקר בתפילה, ולשם כך נבנתה מסגרת ייחודית בצבא ישראל, שעסקה בתפילה בשעת מלחמה במקביל ללחימה הקונבנציונאלית. לתפילה בשעת צרה ובשעת מלחמה⁴² (במלחמת הגנה של "עזרת ישראל מיד צר"⁴³ ובמלחמת התקפה⁴⁴) מעמד הלכתי מיוחד⁴⁵, כביום הדין. בכל צרה המתרגשת על עם ישראל יש מרכיב הקשור לחטא, ועל העם לשוב בתשובה. אין לראות בדבר יד המקרה, ואף איסור יש בכך⁴⁶. אחת מדרכי התשובה היא תפילה מיוחדת בת כ"ד ברכות⁴⁷, תפילת שמונה עשרה הרגילה ולה נוספות עוד שלוש ברכות כביום הדין: "מלכויות", "זכרונות", ו"שופרות"⁴⁸, ועוד שלוש ברכות מעין היום, ובכך יש לה מעמד שונה מתפילה בשעת שגרה.

⁴² במדבר י' ט': "וכי תבאו מלחמה בארצכם על הצר הצורך אתכם והרעותם בחצוצרות ונזכרתם לפני ה' אלהיכם ונושעתם מאויביכם". וברמב"ם הלכות תעניות פ"א ה"א: "מצות עשה מן התורה לזעוק ולהריע בחצוצרות על כל צרה שתבא על הצבור, שנאמר (במדבר י'): 'על הצר הצורך אתכם והרעותם בחצוצרות', כלומר כל דבר שייצר לכם וכו' ובפרק ב': 'אלו הן הצרות של צבור שמתענין ומתריעין עליהם, על הצרת שונאי ישראל לישראל, ועל החרב וכו'".

⁴³ ע"י ברמב"ם הלכות מלכים פ"ה ה"א: "אין המלך נלחם תחלה אלא מלחמת מצוה, ואי זו היא מלחמת מצוה זו מלחמת שבעה עממים, ומלחמת עמלק, ועזרת ישראל מיד צר שבה עליהם".

⁴⁴ וכן כתוב בספרי פ"י בהעלותך פסקה י"ז אות י"ח: "וכי תבואו מלחמה בארצכם, בין שאתם יוצאים עליהם ובין שהם יוצאים עליכם". ובי"עמק הנציב" על הסיפורי שם: "...ע"כ תרתי קאמר: או כי תבואו מלחמה על איזה מדינה או מלחמה בארצכם".

⁴⁵ ע"י ברמב"ם בהוספה לספר המצוות (בעשה ב'). הרמב"ם חולק על הרמב"ם (במצות עשה ה') וסובר שבשגרה אין מצוה מן התורה להתפלל בכל יום והתפילה היא מחסדי ה' עלינו. אולם בשעת צרה ומלחמה יש מצוה להתפלל גם לדעת הרמב"ם.

⁴⁶ וברמב"ם הלכות תעניות פ"א ה"ב: "ודבר זה מדרכי התשובה הוא, שבזמן שתבוא צרה וזעקו עליה ויריעו ידעו הכל שבגלל מעשיהם הרעים הורע להן ככתוב (ירמיהו ה'): 'עונותיכם הטו וגו'', וזה הוא שיגרום להם להסיר הצרה מעליהם". ובהלכה ג' (שם): "אבל אם לא יזעקו ולא יריעו אלא יאמרו דבר זה ממנהג העולם אירע לנו וצרה זו נקרה נקרות, הרי זו דרך אכזריות וגורמת להם להדבק במעשיהם הרעים, ותוסיף הצרה צרות אחרות, הוא שכתוב בתורה (ויקרא כ"ו): 'והלכתם עמי בקרי והלכתי עמכם בחמת קרי', כלומר, כשאביא עליכם צרה כדי שתשובו אם תאמרו שהוא קרי אוסיף לכם חמת אותו קרי". ובספר "בית אלוקים" למב"ט פ"י ט"ז: "ודבר זה מדרכי התשובה הוא... כשהתפללו ונענו מלבד מה שהועילה להם התפלה שהצילם האל מצרתם, הועילה להם שקיימו מצות עשה, וכמו כשהאדם שב בתשובה לבד מה שנתכפר לו חטאו קיים מצות עשה, כמו כן בעניין התפלה וכמו שביארנו בפרק שלפני זה".

⁴⁷ ובפרק א' הלכה ד': "ומדברי סופרים להתענות על כל צרה שתבוא על הצבור עד שירוחמו מן השמים, ובימי התעניות האלו זועקין בתפלות ומתחננים ומריעין בחצוצרות בלבד וכו'". ובפרק ג' הלכה ז': "ומוסיפין שש ברכות בתפלת שחרית ובתפלת מנחה ונמצאו מתפללין ארבע ועשרים ברכות וכו'".

⁴⁸ במשנה מסכת תענית פרק ב' משנה ב"ג: "ואומר לפניו עשרים וארבעה ברכות שמונה עשרה שבכל יום ומוסיף עליהן עוד שש, ואלו הן: זכרונות ושופרות 'אל ה' בצרתה לי קראתי ויעניני, 'אשא עיני אל ההרים' וגו' ממעמקים קראתיך ה', 'תפלה לעני כי יעטוף', ר' יהודה אומר לא היה צריך לומר זכרונות ושופרות אלא אומר תחתיך ירעב כי יהיה בארץ, דבר כי יהיה בארץ, 'אשר היה דבר ה' אל ירמיהו על דברי הברות', ואומר חותמיך". ובר"ע מברטנורא מפרש (שם) ששש הברכות אומר "בין גואל לרופא". ועוד מפרש שהמח' בין ת"ק לר"י בשאר הצרות היא האם זכרונות ושופרות נאמרים כמו בר"ה או פסוקים אחרים. ובגמ' תענית ט"ז ע"ב: "אמר רב אדא דמן יפו: מאי טעמא דרבי יהודה - לפי שאין אומרים זכרונות ושופרות אלא בראש השנה וביובלות ובשעת מלחמה". וברש"י (שם): "ובשעת מלחמה

מבנה צבא ישראל

אמנם תלמידי החכמים המובהקים היו משובצים למסגרות ה"גיבורים" בקו הראשון. אולם היו גם צדיקים שלא יכלו להשתבץ בקרב והם עסקו בתפילה. מעלתם הרוחנית נמשלה לחוט המקשר את השכינה למחנה.

'כחוט השני שפתותיך', אנשים המיוחדים לדיבור היוצא חוץ לשפה, נמשלו לחוט השני. והמה שני אופנים. האחד, המיוחדים לתפלה לפני ה', השני, מיוחדים למוסר ותוכחה לבני אדם. ושני בעלי שפה אלה נתברכו כחוט השני, היינו בעלי התפלה נמשלו לחוט המחבר שני דברים בתפירה, כך מורידים בתפלה את ההשגחה מן השמים על כל פעולה בשעת מלחמה שיהא למוצת ישראל. והשגחה זו נמשל לחוט המחבר, כמו שביארנו ב"העמק דבר" עה"פ 'אם מחוט ועד שרוך נעל', דהתחברות השגחה ה' מן השמים על מה שבארץ נמשל לחוט.

צדיקים אלה היו צריכים להקפיד על רמתם הרוחנית, כדי שיהיו כלים להשפעה רוחנית:

'ומדברך נאוה', אותם האנשים בעצמם היו נזהרים מאוד בכל פרט ובכל דבר שבקדושה, ובמדות תרומיות בין אדם לחברו. אלו, כדי שיהיו ראויים שתתקבל תפלתם, ואלו, כדי שיהיו מוכשרים לתוכחה.

לתפילת הציבור יש השפעה מיוחדת יותר מתפילת היחיד. גם בשעת מלחמה היתה לתפילת הציבור בבית הכנסת השפעה מיוחדת. השפעתה על תוצאות המלחמה שוות ערך לכלי המלחמה "ברזל ונחושת":

'זריח שלמותיך פריה לבנון'. שלמה הוא בגד המכסה כל אברי הגוף, ונקרא בלשון תלמוד גלימא, ומפרש בשבת דף ע"ז ב' גלימא שנעשה בו כגולם. ולזה נמשל בהכ"נ שמתכנסין בו הרבה בני אדם שונים כרוחם לשלמה. וכדאיתא בש"ר פל"א: 'אם חבל תחבול שלמת רעך', שהוא בהמ"ק שמתכנסין בו ישראל. ומעין זה המה בתי כנסיות כדאי' במגילה (דף כ"ט ע"א): 'זאהי להם למקדש מעט אלו בתי כנסיות ובתי מדרשות'... ומש"ה אמר 'שלמותיך' ולא 'שלמתך', משום שהרבה בתי כנסיות בישראל, וכל קיבוץ לתפילה הוא נאה להם ונאה לעולם כדכתיב: 'בצעקך יצילוך קיבוץיך'. וכבר בארנו בברכת משה רבינו לישראל ברזל ונחושת מנעליך, שהכניסה למקום א' לתפילה המה כברזל ונחושת ע"ש.

- דכתיב (במדבר י'): 'וכי תבאו מלחמה בארצכם על הצר הצורר אתכם וגו'', ולא ידעין מנא איתפריש דאומר ברכות ופסוקי מלכיות זכרונות ושופרות בשעת מלחמה". כלומר, שבשעת מלחמה כ"ע לא פליגי שאלה אותם פסוקים כמו ברי"ה, יום הדין.

הרב אליעזר שנוולד

למסגרת העוסקת בתפילה השפעה ישירה על המסגרת הלוחמת. התפילה מהווה מקור ל"תעצומות הנפש" של הלוחם היהודי אל מול נוראות המלחמה. זוהי התשובה הרוחנית, המחזקת, אל מול הפחד. צבא ישראל לא ביסס את המוטיבציה ללחימה על אהבת הלחימה, לא על שנאת היריב ולא על מוטיבציה לתהילה אישית, כבוד או מימוש עצמי. ההתמודדות עם הקושי השוחק (כולל שחיקת המוטיבציה הטבעית שבגללה איש מלחמה צריך חיזוק⁴⁹), היתה באמצעות פעולה רוחנית, חיזוק כוחות הנפש באמצעים שונים, ובתוכם התפילה.

התפילה משפיעה על גורל המלחמה כולה ובמקביל לכך גם על גורלו של החייל הבודד. ההתערורות לתפילה וזכאותו של המתפלל משפיעה על גורלו⁵⁰.

המאמץ הרוחני בשעת מלחמה כלל גם מרכיבים אחרים אשר השפיעו על גורל המערכה, כסיכומו של הנציב בפס' ט"ו:

⁴⁹ ע"י לעיל הערה 23 וכן דברי המהר"ל ב"ינתיבות עולם" נתיב "דרך ארץ" פרק א': "ובפרק אין עומדין (ברכות ל"ב ב') שנו רבותינו ד' צריכין חיזוק, תורה, ומעשים טובים, תפלה ודרך ארץ. תורה ומעשים טובים דכתיב: 'חזק ואמץ', תפלה דכתיב: 'קוה אל ה' חזק ויאמץ לבך', דרך ארץ דכתיב: 'חזק ונתחזק בעד עמנו וגו' (וברש"י שם: 'צריכין חזוק - שיתחזק אדם בהם תמיד בכל כחו. דרך ארץ, אם אומן הוא - לאומנותו, אם סוחר הוא - לסחורתו, אם איש מלחמה הוא - למלחמתו" א.ש.). וביאור עניין זה: **שכל דבר אשר יש מתנגד אליו צריך חיזוק כנגד זה.** והתורה צריכה חיזוק מאוד כי האדם בעל גשם ובעל חומר, ולכך צריך האדם חיזוק מאוד להתגבר על החמרי. ומעשים טובים, צריך האדם התנגדות נגד יצרו שהוא כנגדו ולפיכך צריך התחזקות כנגדו. תפלה, צריך התגברות נגד המקטרגים שהאדם רוצה שיתן לו דבר שאינו ראוי לו מעצמו והמה מקטרגים על האדם בתפלתו. ולפיכך צריך האדם לחזק בתפלתו כאשר יבקש דבר שאינו ראוי לו מצד עצמו לפי הטבע. **ויש מתנגד אל דרך ארץ, כי דרך ארץ הוא לפי מה שנותן השכל, לכן צריך האדם להתגבר בשכלו על הטבע החמרי שהטבע החמרי אינו רוצה רק בטבע בלבד מבלי שום הנהגה שכלית, ולפיכך צריך חיזוק.** וכל אלו ד' דברים שזכר הם דברים שאינם מצד עה"ז שהוא עולם טבעי, כי התורה היא שכלית ואין השכל ראוי אל העולם הטבעי... וכך דרך ארץ שהוא הנהגת העולם לפי סדר השכלי במה שהוא אדם שכלי ואינו לפי הטבע. ויש לך להבין עוד אלו ד' דברים שזכר כאן אשר הם נבדלים מן העה"ז, התורה ומעשים טובים, התפלה ודרך ארץ, אשר הם דברים גדולים ולמעלה הם נקשרים בד' יסודות עולם כאשר תבין דברי חכמה, ובשביל זה אלו ד' דברים **בפרט צריכין חיזוק ביותר** והבן אותם מאוד" עכ"ל. "דרך ארץ" בכלל, ואיש מלחמה למלחמתו בפרט, צריכים חיזוק, משום שהמציאות הטבעית שוחקת אצלם את ההבנות הרוחניות המדריכות אותם.

⁵⁰ ע"י בדברי הנצי"ב ב"העמק דבר" דברים ל"ג: "וזאת ליהודה!... הוכחה מכמה מקומות שבטוחים היו שיצליחו, ומכ"מ התפללו. וכך דרכו של דוד וכל שבטו נוהג, שקודם שיצאו למלחמה היו מתפללים. וזהו שאמר דוד בראש הקינה על שאול: 'ללמד בני יהודה קשת הנה כתובה על ספר הישר'. יבואר להלן י"ב שהזהיר בשעה זו ללמד קשת וטכסיסי מלחמה. ועדיין יש לבאר מדוע הזכיר דוד ביחוד את הקשת יותר מחרב וכדומה. אלא נכלל בזה עוד כונה, דידוע פירוש מאמר יעקב: 'אשר לקחתי... בחרבי ובקשתתי בצלותי ובעותי. ונתבאר במקומו, דצלותי היינו תפילה קבועה של ש"ע. ובעותי הוא בקשה מיוחדת בעת צרה. ואמר דוד שמעתה יש ללמד בני יהודה להתפלל לפני יציאה למלחמה: 'ואל עמו תביאנו' אע"ג שהוא בעצמו בעשרה מתפלל מצטרף תפלתו לכל עמו שבשדה המלחמה וכדאי' שלהי מסכת ר"ה דש"צ מוציא עם שבשדות דאניסי ונחשב בזה תפילת רבים ביותר. 'ידיו רב לו', אחר התפילה לא יהיה נצרך כ"כ לזרוע עמו, אלא יהי ידיו רב לו לגבר חילים: 'ועזר מצריו תהיה', כמו שנתבאר לעיל דאפילו המנצח ועושה גבורה, לא ימלט גם הוא מחצים וקשת, ע"ז אמר **ועזר מצריו תהיה, שיהיה נמלט מצריו בהשגחה פרטית**".

מבנה צבא ישראל

...כל זה השבחה אמר המשורר ברוח"ק בשם ה'. כי כל המוב שבא
במקראות הללו הביאו לידי השגחת ה' לטובה לצאת מן המלחמה בשלום,
זכות אמונה במקרא ח', זכות צדיק וגדול שבדור במקרא ט', זכות אהבת ה'
ומעשה המצוות במקרא י', זכות תפילה ברבים במקרא י"א, זכות צניעות
וגדר מעריות במקרא י"ב, זכות גמ"ח אפילו בריקנים שבמלחמה המכונים
צמתך במקרא י"ד ט"ז.